

OVER TAAL

- 87** Interview
Lijder of leider: hoort u het verschil? Hans Bennis over spellingvoorschriften - Claudia Ruigendijk
- 90** Taalwerk
Belgisch Nederlands, Nederlands Nederlands, Algemeen Nederlands - Johan De Caluwe
- 93** Taalkronkels
Een dikke proficiat! - Albert Oosterhof
- 94** Idioom & Co
Kleur en textuur horen. Over het idioom van de musicus - Bieke Van Gorp
- 96** Broodje taal
Huizenjacht met hindernissen - Els Hendrickx
- 98** Interview
Annie Van Avermaet: 'Mensen zijn kameleons' - Bruno Comer
- 101** Taalwerk
Een Vlaamsere Van Dale - Ruud Hendrickx
- 104** Dossier
In stijl. Over registerbreuken in taal - Karl Hendrickx
- 108** Te boek
Sms- en msn-taal - Filip Devos
Vieze woorden gebundeld - Natalie Hulsen
Een bron van woorden - Filip Devos
- 111** Column
Papadum op een bedje van sassafras - Hugo Brouckaert
- 112** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Lijder of leider: hoort u het verschil? Hans Bennis over spellingvoorschriften

CLAUDIA RUIGENDIJK

Het zal taalkundige Hans Bennis een zorg zijn, dat Groene Boekje. Spellingvoorschriften zijn volgens hem taalkundig gezien nogal oninteressant. Sterker nog: we hebben helemaal geen officiële spelling nodig om begrijpelijk te schrijven. Hans Bennis (58) is directeur van het Meertens Instituut in Amsterdam (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen) en bijzonder hoogleraar Taalvariatie aan de Universiteit van Amsterdam.

U verheugt zich niet op het Groot dictee?

Nee, dat interesseert me niet. Ik begrijp niet dat intelligente mensen hieraan meedoen, laat staan dat ze er trots op zijn als ze weinig fouten maken. Wat mij betreft kunnen ze net zo goed meedoen met Lingo.

Oh?

Het heeft allemaal niets met natuurlijke taal te maken, maar met de regeltjes die men heeft verzonnen om taal op te schrijven. Ik vind het jammer dat mensen zoveel waarde hechten aan een correcte spelling. Om een of andere reden stellen mensen correct spellen gelijk aan goed zijn in taal. Maar goed zijn in taal staat voor mij eerder gelijk aan zonder horten of stoten je gedachten helder onder woorden kunnen brengen; iets wat ik zelden tegenkom. Of aan het in staat zijn om complexe zinnen te gebruiken en te begrijpen. Het zou goed zijn als ze daar op school meer aandacht aan zouden besteden, in plaats van te hameren op wel of geen tussen-*n* of tussenstreepje.

Dus voor uw kinderen geen Groen Boekje?

Jawel hoor. Ze weten hoe ik erover denk, maar ik vertel hun ook dat ze zich beter aan die regels kunnen houden, omdat andere mensen er wel belang aan hechten. Als een sollicitatiebrief vol staat met spelfouten, word je voor gesprek niet eens uitgenodigd. Ook als je

solliciteert naar een beroep waarin je niet of nauwelijks hoeft te schrijven.

En uw eigen spelling, hoe is het daarmee gesteld?

Mijn spelling is redelijk correct, alhoewel ik regelmatig woorden in de woordenlijst moet opzoeken en in mijn lopende schrift fouten maak in de werkwoordspelling. Daarnaast doe ik niet mee met de onzin van de tussen-*n*. Ik behoud me in publicaties het recht voor om 'pannekoek' te schrijven. Die tussen-*n* is een slecht besluit geweest van de laatste spellingcommissie. Ons schrift is gebaseerd op de manier waarop in het Standaardnederlands de taal wordt uitgesproken. Tot voor kort zei niemand 'panneNkoek', en terecht. We zien nu dat een fout spellingvoorschrift de taal beïnvloedt en dat mensen ten onrechte ook 'panneNkoek' gaan zeggen.

Hebt u een Groen Boekje?

Ja. En zoals net opgemerkt, kijk ik er regelmatig in. Niet omdat ik het belangrijk vind, maar omdat andere mensen er een waardeoordeel over hebben. Ik heb geen behoefte om telkens discussies over spelling te moeten voeren, dus pas ik mij in grote lijnen aan.

Vanwaar deze desinteresse in spellingvoorschriften?

Taal is van nature voortdurend in ontwikkeling, het is een levend iets. Ik vind het veel interessanter om me bezig te houden met de dynamische eigenschappen van taal en me af te vragen hoe een taal zich ontwikkelt dan met wat wel en niet

Je zou met recht *hij heb* een verbetering van de taal kunnen noemen.

mag in geschreven taal. De gesproken taal kan zich ontwikkelen omdat er geen taalvoorschriften zijn. Er is gelukkig geen baas van de spreektaal en dus hoeft er wat mij betreft ook niet een van de schrijftaal te zijn.

Hun hebben.

Interessant verschijnsel. Veel mensen ergeren zich eraan, omdat ze denken dat het fout is. Althans, ik denk dat dat de reden is dat men zich eraan stoort. Ik vind het juist leuk om uit te zoeken waar zo'n ontwikkeling vandaan komt. Het gaat hier om een afwijking van de standaardtaal die langzaam maar zeker terreinwinst boekt. Of het uiteindelijk ook deel gaat uitmaken van de standaardtaal is onduidelijk. Op het moment dat de nieuwslezers in Hilversum en Brussel *hun hebben* gaan zeggen, weten we dat deze verandering de standaardtaal heeft gehaald.

Waar komt een dergelijke verandering vandaan, denkt u?

Het Nederlandse naamvalssysteem is nutteloos geworden, en het verschil tussen *de* en *den* is dan ook al lang uit de standaardspreektaal verdwenen. Bij de persoonlijke voornaamwoorden houdt het onderscheid tussen nominatief en accusatief/datief stand zonder dat het een evidente grammaticale rol heeft. Het is dus een enigszins overbodig restant uit het verleden. Bij de ontwikkeling van de taal verdwijnen dit soort eigenschappen vaak. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor de vervoeging van het werkwoord. Vroeger zei men: ik kan, *jij kunt*, hij kan. Inmiddels is *jij kan* volstrekt ingeburgerd en behoort het tot de standaardtaal. Het werkwoord *hebben* is aan een zelfde ontwikkeling bezig: *ik heb, jij heb, hij heb*. Maar of *hij heb* het inderdaad gaat halen, is nog maar de vraag. Je zou met recht *hij heb* een verbetering van de taal kunnen noemen, maar ik heb de indruk dat veel mensen liever spreken van verloedering.

Geen voorschriften, maar wel richtlijnen voor verbetering dus?

Richtlijnen voor taal kunnen wel degelijk nuttig zijn. Een voorwaarde is alleen dat ze functioneel zijn, net als bij commerciële producten. Hiervan verwachten we dat ze efficiënt en effectief zijn. Zijn ze dat niet, dan zullen consumenten ze niet kopen. Als een autofabrikant een auto gemaakt heeft en achteraf blijkt dat alle gebruikers van die auto steeds de ruitenwisser en de richtingaanwijzer door elkaar halen, dan past hij dat toch aan bij de volgende auto? Ik begrijp niet waarom we dat principe niet ook op taal kunnen toepassen.

Welke richtlijn voor taal vindt u dan nuttig?

Voor de schrijftaal is het nuttig dat we afspreken hoe we de relatie tussen gesproken taal en geschreven taal leggen. Bijvoorbeeld dat we de klank /oo/ schrijven als 'oo', of wat mij betreft als '@' of '*', zolang het maar duidelijk is hoe de relatie in de standaardtaal wordt gelegd.

En het Groene Boekje legt die relatie niet en houdt daarom geen rekening met de consument?

Nee. Het is niet voor niets dat iedereen zo'n moeite heeft met het toepassen van die regels. Dat laat volgens mij zien dat ze niet deugen. Van mij mogen ze de officiële spelling wel afschaffen.

Dan ontstaat er vast chaos.

Allicht, maar die lost na enige tijd vanzelf op. De bedoeling van taal is tenslotte dat andere mensen je begrijpen. Als je dat doel niet bereikt, ga je vanzelf naar een manier zoeken waarop dat wel lukt. Neem bijvoorbeeld mensen die een dialect spreken. Die zullen dit alleen maar doen als ze weten dat ze voor anderen verstaanbaar zijn. Iemand uit de Achterhoek zal zijn dialect proberen opzij te zetten als hij met iemand uit Noord-Holland in gesprek is.

Dan hebt u het over gesproken taal.

Ja, maar dit principe gaat ook op voor geschreven taal. Daarvoor heb ik onderzoek gedaan naar het gebruik van afkortingen in contactadvertenties. << *aantr. m. 50 jr. zkt. sl. bl. vr.* >> Iedereen ziet direct wat daar staat. Dus heb ik allerlei kranten opgebeld en gezegd dat ik een contactadvertentie wilde plaatsen, maar dat ik wilde weten hoe ik de woorden moest afkorten. Mij werd steeds verteld dat ze dat niet wisten. Ik mocht het zelf weten, omdat er geen regels voor zijn. En het leuke is dat iedereen woorden op vrijwel dezelfde manier blijkt af te korten: tot aan het einde van een *onset*, oftewel het deel van een lettergreep voor de klinker. De reden is dat je aan de ene kant zo kort mogelijk wilt zijn in verband met de advertentiekosten, terwijl je aan de andere kant wilt dat iedereen het begrijpt. Dat leidt tot anarchistische convergentie.

Ik ben vooralsnog de enige taalkundige die vindt dat we zonder officiële spelling kunnen; niemand is het met me eens.

Voor sms-taal geldt trouwens precies hetzelfde: mensen hebben ook daar geheel op eigen kracht een spelling ontwikkeld.

Dat hebt u ook onderzocht?

Ja, met een groep studenten hebben we onderzocht welke principes bij sms-taal en msn-taal gehanteerd worden. Hoewel daar veel meer afkortprincipes worden gehanteerd dan bij contactadvertenties, is het duidelijk dat er regels tot stand komen om de gehanteerde schrijfwijze voor de lezer begrijpelijk te maken. Een veel gebruikte uitdrukking als *CU* laat bijvoorbeeld zien dat de principes 'spreek letters uit' en 'gebruik Engels' een rol spelen in dit soort taalspelletjes.

En gewone schrijftaal, hoe gaat die eruitzien zonder officiële spelling?

De Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling deed een voorstel [zie kader; CR]. Dit heeft veel weg van een fonetische spelling. Alle letters die voor de uitspraak van een woord niet per se nodig zijn, zullen worden weggelaten of vervangen worden door de letter die overeenkomt met de uitspraak: alle *c*'s worden dus *k*'s als ze worden uitgesproken als een *k*. De *ch* wordt *sj* als de *ch*-klank zo wordt uitgesproken, en woorden die op een *b* eindigden, eindigen voortaan op een *p*. En je kunt geen *d/t*-fouten meer maken, want als je een *t* hoort, schrijf je die ook. De schrijftaal zou zich in deze richting kunnen ontwikkelen.

Je schrijft zoals je het uitspreekt. Handig.

Zeker. Maar ik ben ook tegen het voorstel van de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling, want ook die vereniging wil de spelling vastleggen. Maar als de officiële spelling echt zou verdwijnen, dan zal er denk ik nog meer veranderen, zoals het onderscheid tussen de *v* en de *f*, en dat tussen de *z* en de *s* aan het begin van woorden. Het verschil in uitspraak van deze letters is in het Nederlandse Standaardnederlands nu soms al bijna te verwaarlozen aan het begin van een woord, ook omdat het voor de betekenis van Nederlandse woorden vrijwel nooit van belang is. En als het al van belang is, dan valt uit de context gemakkelijk op te maken wat bedoeld wordt. Net als bij de korte *ei* en de lange *ij*. Dat verschil is in onze huidige taal zinloos. Heb je ooit iemand horen zeggen: ik ben de leider van deze groep, maar dan wel met een korte *ei*?

Nee.

Dat toont precies aan waarom we de huidige spellingvoorschriften niet nodig hebben. Je kunt het verschil tussen *vind* en *vindt* ook niet horen, dus ik zie niet in waarom we dit verschil in schrijftaal wel hanteren. We willen allemaal graag dat onze kinderen de Nederlandse taal goed leren beheersen en dat buitenlanders die in ons land wonen na verloop van tijd correct Nederlands kunnen schrijven.

Met de huidige spellingregels wordt dat mensen onnodig moeilijk gemaakt.

Gaan we het ooit meemaken, het Nederlands zonder officiële spelling?

Ik denk het niet. Ik ben vooralsnog de enige taalkundige die vindt dat we zonder kunnen; niemand is het met me eens.

Waarom niet?

Men vindt dat veel te ver gaan. Bovendien is iedere spellingverandering een aantasting van het reeds aangeleerde spellinggebruik. Het zou mij zelf veel moeite kosten niet langer verschil te maken tussen *ei* en *ij* of tussen *ou* en *au* in de schrijftaal, ook al weet ik dat deze onderscheidingen nutteloos zijn, en dat ze het kinderen en buitenlanders moeilijk maken om onze schrijftaal te leren. Maar de volwassen speller is conservatief: het moet zo omdat we het zo geleerd hebben. Omdat de mensen die reeds kunnen spellen, bepalen hoe er gespeld moet worden, heeft het praktisch gezien geen zin om hierover in discussie te gaan. En dat doe ik ook niet meer.

'n Piknik

's Ochtents lade ik gau m'n hont, gevreesd om z'n ruwheit en z'n wreetheit, in de taksie. 'n Bort met een rauwe koeierip en ertesoep stond naast 'm. Daar wort ie vrolijk van. De sjofeur niet. In de dorpstraat hat ie z'n eten reets op. Op de hei schreeuwde ie elk ogenblik als een leeuw in aksie. Voor ambtenaren in otoos was ie op z'n qui vive. Voor de lunsj hat ik tee, joggert en sjokolademoes in 'n etwie meegebracht. Bizonder tipies was die bessetaart met sitroen. 'n Jongen met een meisjestem wilde mee-eten. Ik gaf 'm 'n vanië-biskwie van drie sent kado. De grote van z'n honger was klein. M'n toorn was groot toen ie slechts sirka de helft opat. Tegen drieen was 't gebeurt. Tuis ging ik naar het twalet en onder de doesj. 'T was een mooie koninginnedag geweest. Morgen weer voor therapie en analize naar de psi-chiater in 't gekkehuis.

Uit: De Groene Spelling. Samengesteld en ingeleid door Hans Bennis, Anneke Neijt en Ariane van Santen (Bert Bakker, 1991).

Taalwerk

Belgisch Nederlands, Nederlands Nederlands, Algemeen Nederlands

JOHAN DE CALUWE

In het Groot woordenboek hedendaags Nederlands van Van Dale (elektronische versie 2008) krijgen woorden als affairisme, arbeidsgeneesheer, tweewoonst of wijsheidstand het label <in België>. Die woorden worden gemarkeerd omdat het gebruik ervan beperkt is tot één regio van het gebied waar het Nederlands als standaardtaal wordt gebruikt. Girokaart, magnetron, tosti of pinpas staan in datzelfde woordenboek zonder regiolabel, hoewel het gebruik van die woorden beperkt blijft tot Nederland. Waarom worden typisch Belgische woorden in woordenboeken als Van Dale HN en vele andere wél gemarkeerd, en typisch Nederlandse woorden niet? Die ongelijke behandeling van regionale - of in dit geval: nationale variatie - is niet langer verantwoord.

Hoe het groeide

Al ruim een eeuw wordt Vlamingen voorgehouden – terecht overigens – dat ze naast hun dialecten en hun bovengewestelijke *Schoon-Vlaams* een bijdetijdse standaardtaal nodig hebben. En dat ze die het beste van de Nederlanders kunnen lenen en leren. Het taalbeleid in Vlaanderen was dan ook lange tijd gericht op overname van de Noordnederlandse standaardtaal.

In die taalpolitieke context van het *integrationisme* was het niet meer dan normaal dat in de woordenboeken de Noord-Nederlandse standaardtaal als dé standaardtaal werd beschreven, en dat typisch Vlaamse woorden of gebruikswijzen van woorden – als die al werden opgenomen – een label kregen. Over de keuze van de labels is heel wat inkt gevloeid (aanvankelijk *Zuidned.*, later meer en meer *Belg.*), maar dát de Vlaamse/Zuid-Nederlandse/Belgische woorden een label kregen, stond niet echt ter discussie.

Een nieuwe verhouding tussen Vlaanderen en Nederland

In de tweede helft van de 20ste eeuw zijn de machtsverhoudingen in België drastisch veranderd, en dat is niet zonder gevolgen gebleven voor de relatie tussen Vlaanderen en Nederland. Vlaanderen is de dominante regio geworden in België, zowel economisch als politiek. Numeriek was dat overigens al lang het geval. Door de staats hervorming heeft de Vlaamse gemeenschap een eigen regering met een eigen administratie gekregen, en er is een duidelijke tendens naar nog meer autonomie voor de verschillende taalgemeenschappen in België. In Vlaanderen is de Nederlandse standaardtaal alomtegenwoordig in de media, in het onderwijs, enz. Dat alles heeft geleid tot een nieuw Vlaams zelfbewustzijn, ook een talig zelfbewustzijn. In de jaren zeventig van de vorige eeuw zijn de laatste (integrationistische) programma's met taaltips op radio en televisie gestopt. Er is in Vlaanderen een spraakmakende gemeenschap gegroeid die zich minder en minder afvraagt hoe iets in Nederland zou worden gezegd, en zonder schroom een Nederlands met een Belgische *inslag* gebruikt.

Dat proces van ontvoogding en standaardisering in Vlaanderen is ook lexicografisch niet zonder gevolgen gebleven. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw is met het gebruik van labels als *Belgisch Nederlands* het bestaan erkend van typisch Belgische varianten in de Nederlandse standaardtaal. Nog later, sedert de jaren negentig, groeit het besef dat zich in het domein van de informele spreektaal zelfs een heel eigen Vlaamse variëteit heeft ontwikkeld, de *tussentaal*. De status van die variëteit verdient een behandeling in een apart artikel. Belangrijk is wel om het *Belgisch Nederlands* – de Nederlandse standaardtaal met een paar typisch Belgische ingrediënten, zoals die in België ook in meer formele omstandigheden wordt gesproken en geschreven – niet te verwarren met de *tussentaal*, een informele taal met veel dialectische en regionale ingrediënten, overwegend gesproken, maar ook – vooral door jongeren – gebruikt als schrijftaal bij het chatten en sms'en.

Anno 2009 kan niemand dus nog twifelen aan het bestaan van een Belgisch-Nederlandse variëteit, met een eigen uitspraak, een paar grammaticale verschillen, en vooral heel veel opvallende of meer subtiele lexicale verschillen. Wat dat betreft neemt het Nederlands gewoon zijn plaats in tussen de andere talen met elk hun eigen nationale variëteiten: het Britse/Amerikaanse Engels, het Duitse/Oostenrijkse Duits, het Franse/Canadese Frans, enz..

BN, NN en AN ...

Nu er de facto twee gemeenschappen zijn met hun eigen talige ontwikkeling in zowel de informele gesproken taal als in de meer formele / geschreven standaardtaal gaat het niet langer aan om één Nederlands – dat van de Nederlanders – als hét Algemeen Nederlands te beschouwen, en het andere Nederlands – dat van de Vlamingen – als een afwijking daarvan.

De standaardtaal die in Nederland wordt gebruikt, inclusief alle eigen-aardigheden van de uitspraak, de woordenschat en de grammatica die níet ook in Vlaanderen worden gebruikt, behoren tot de (Noord-)Nederlandse variëteit van het Nederlands. Die typisch Nederlandse varianten moeten ook als zodanig in woordenboeken en grammatica's gemarkeerd worden. Hetzelfde gold en geldt mutatis mutandis voor de Belgisch-Nederlandse varianten.

Wat valt dan nog onder de noemer *Algemeen Nederlands*? In 2007, in een opiniestuk voor *Taalschrift* van de Nederlandse Taalunie (<http://taalschrift.org/discussie>) heb ik voorgesteld om de term te gebruiken voor de doorsnede van de twee nationale variëteiten: alle woorden, uitspraakvormen en constructies die in het hele Nederlandstalige gebied in de standaardtaal gebruikt worden, van Groningen tot Kortrijk. Lut Colman (redacteur bij het *Algemeen Nederlands Woordenboek* in Leiden) pleit voor een andere invulling van de term. In een recent artikel over het onderwerp (Colman 2009: 133) pleit zij ervoor *Algemeen Nederlands* te gebruiken voor de som van de variëteiten: 'wat algemeen is in België is Algemeen Nederlands, wat algemeen is in Nederland is Algemeen Nederlands, en wat algemeen is in beide taalgebieden is ook Algemeen Nederlands'. Ook met die (ruimere) invulling van het begrip kan ik best leven. Het stuk van Colman bevat overigens nog veel meer zinvolle beschouwingen over de gelijkwaardige behandeling van Belgisch Nederlandse en Nederlands Nederlandse varianten in het *Algemeen Nederlands Woordenboek*, het nieuwe online woordenboek dat op stapel staat bij het *Instituut voor Nederlandse Lexicologie* in Leiden.

Op mijn opiniestuk voor *Taalschrift* eind 2007 zijn toen meer dan honderd reacties gekomen, zowel van Vlamingen als van Nederlanders. Daar wil ik nog even op ingaan.

Wat zegt de Nederlandse Taalunie?

Dat ik het Nederlands in Nederland een variëteit van hét Nederlands noem, is niet zo vreemd: het vloeit voort uit de officiële taalpolitiek in Nederland en Vlaanderen. Op het Taalunieversum (<http://taaladvies.net/taal/advies/term/113/standaardtaal/>) van de Nederlandse Taalunie lezen we onder het kopje 'Wat is standaardtaal?':

De standaardtaal is voor het grootste deel gelijk in Nederland en België [...] In een aantal gevallen echter komen er varianten voor die ofwel alleen maar in België ofwel alleen maar in Nederland een standaardtalig karakter hebben. [...] *We kunnen de [...] verzameling die we standaardtaal noemen, geografisch beschouwd voorstellen als twee deelverzamelingen (Nederland en Nederlandstalig België) met een enorme doorsnede en twee kleinere stukjes standaardtaalgebruik, het ene typisch voor Nederland, het andere typisch voor België.* [mijn cursivering - jdc]

Op het Taalunieversum staan de volgende voorbeelden:

- (algemene) standaardtaal: *appel, mooi, echter, maar, van een mug een olifant maken*
- standaardtaal in Nederland: *pinpas, fileparkeren, koopavond*, de uitspraak [terapuit], de constructie *er kwam een auto aanrijden*
- standaardtaal in België: *bankkaart, wisselstukken, lidkaart*, de uitspraak [terapeut], de uitdrukking *er kwam een auto aangereden*

Dat onderscheid wordt ook consequent gehanteerd bij de taaladviezen op het Taalunieversum. Wat ik aan dat officiële standpunt toevoeg, is het voorstel om in woordenboeken zowel de typisch Belgische als de typisch Nederlandse varianten te voorzien van het label 'BN' respectievelijk 'NN'.

Wie wordt daar nu beter van?

Een aantal Nederlandse deelnemers aan de discussie op *Taalschrift* vond dat er niets aan 'hun' woordenboeken hoefde te veranderen. Als 'de Belgen' vonden dat typisch Noordnederlandse varianten een regiolabel moesten krijgen, dan moesten ze maar hun eigen woordenboek gaan schrijven. Toch is het overduidelijk dat iedereen te winnen heeft bij een consequente labeling van de variatie in het Nederlands.

Om te beginnen de *Nederlanders*. Met een adequate labeling in de woordenboeken zouden ook Nederlanders voortaan het geografische bereik van hun woorden kennen, zodat ze er rekening mee kunnen houden. Uiteraard impliceert een markering met

NN of *BN* niet dat het gebruik van die woorden wordt ontraden. Wie in Nederland voor eigen publiek spreekt of schrijft kan die woorden zonder enige terughoudendheid gebruiken, maar ook wie schrijft voor een breder, bijvoorbeeld ook Vlaams publiek, hoeft de typisch Nederlandse woorden niet per se te vermijden. Gebruik van *nationale* varianten draagt net bij tot de veelkleurigheid van het Nederlands, én het leert de leden van de andere gemeenschap hoe dingen elders worden gezegd of hoe ze worden benoemd. Heel soms zal iemand wel eens *NN*-woorden (*tosti*, *magnetron*, enz.) willen vermijden in Vlaanderen, bijvoorbeeld om misverstanden te vermijden of om sneller in een lokale Vlaamse gemeenschap geïntegreerd te raken; in die gevallen valt het te overwegen om de eventuele Belgisch-Nederlandse of Algemeen-Nederlandse alternatieven te gebruiken.

Ook de *Vlamingen* hebben natuurlijk baat bij de invoering van een *NN*-label; het geeft nuttige informatie over de precieze status van woorden. Het maakt immers wel degelijk verschil uit of een nieuw woord dat je leert kennen geen label heeft in het woordenboek, of het label *NN* draagt. In het eerste geval is het een Algemeen Nederlands woord, en leer je dat het dus dé geijkte term is in Nederland en Vlaanderen voor het begrip in kwestie. In het tweede geval is het een woord dat niet of weinig in Vlaanderen wordt gebruikt. Dan blijft het wel interessant om het te leren kennen, maar moet je je afvragen of je in teksten voor Vlamingen niet beter het eventuele Algemeen Nederlandse of Belgische woord voor het concept in kwestie zult gebruiken.

En tot slot is markering van de nationale varianten uiteraard bijzonder nuttig voor de duizenden *anderstaligen* die Nederlands leren. Die hebben nu al veel baat bij de *BN*-markeringen in de woordenboeken, maar ze blijven volkomen in de kou staan wat het Nederlands Nederlands betreft. Aangezien typische *NN*-woorden vooralsnog geen label in de woordenboeken dragen, denken *anderstaligen* dat die woorden Algemeen Nederlands zijn, en dus ook in Vlaanderen gebruikelijk. Tot ze ondervinden dat ze in Vlaanderen niet worden begrepen, of wat lacherig worden bejegend wanneer ze vragen om hun *tosti* nog even op te warmen in de *magnetron* omdat ze dat zo *hartstikke* lekker vinden.

Literatuur

Colman, L. (2009): 'De verscheidenheid in de eenheid: het Belgische en Nederlandse Nederlands in het *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW)' In: E.Beijk, L. Colman et al. (red.): *Fons Verborum. Feestbundel Fons Moerdijk*. Leiden: INL/Amsterdam:Gopher, blz. 131-141.

Hoe behandelt *Van Dale Hedendaags Nederlands 2008* typisch Belgisch-Nederlandse woorden?

affairisme: '<in België> het gebruikmaken van politieke relaties of invloed om zaken te doen'
arbeidsgeneesheer: '<in België> bedrijfsarts'
bankkaart: '<in België> betaalpas'
croque-monsieur: '<in België> tosti'
frituur: '<in België, informeel> patatkraam'
fruitsap: '<in België> vruchtensap'
lidkaart: '<in België> bewijs van lidmaatschap'
lintmeter: '<in België> meetlint, centimeter'
microgolfoven: '<in België> magnetronoven'
protonkaart: '<in België> oplaadbare chipkaart voor het betalen van kleinere bedragen, in Ned.: *chipknip*, *chipper*'
tweewoonst: '<in België> twee huizen onder één dak'
wijsheidstand: '<in België> verstandskies'
wisselstuk: '<in België; informeel> reserveonderdeel, vervangstuk'

Hoe behandelt *Van Dale Hedendaags Nederlands 2008* typisch Nederlands-Nederlandse woorden?

bietsen: '<informeel> bedelen om, (iets) afbedelen'
chipknip: 'chipkaart waarop men een bepaald bedrag kan laden en weer uitgeven, uitgegeven door een bank; in België: *protonkaart*'
centimeter: 'meetlint, meetlat'
doeg: '<informeel> afscheidsgroet'
fileparkeren: 'de auto parkeren in de ruimte tussen twee achter elkaar staande auto's'
girokaart: 'overschrijvingskaart'
hartstikke: '<informeel> in hoge mate, *hartstikke bedankt!*, *hartstikke dood*, *hartstikke donker*'
jus d'orange: 'drank, bestaande uit sinaasappelsap'
magnetron: 'magnetronoven'
patatkraam: 'kraam voor patates frites en andere snacks'
pinpas: 'betaalpas van bank of giro, met pincode'
snorder: 'taxichauffeur die niet bij een standplaats, maar onderweg passagiers meeneemt'

Johan De Caluwe is verbonden aan de vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent. Hij publiceert geregeld over de variatie in het Nederlands.

e-mail: Johan.DeCaluwe@UGent.be

Taalkronkels

Een dikke proficiat !

ALBERT OOSTERHOF

Wanneer wens je iemand proficiat? Dat kan bij allerlei gelegenheden: Proficiat met je zwemdiploma, proficiat met je verjaardag, proficiat met je eerste communie, met jullie dochtertje, met je rijbewijs, met je huwelijk, je pensioen, jullie nieuwe huis, je hoge CITO-score, je beslissing om leerkracht lager onderwijs te willen worden, uw keuze om met het openbaar vervoer naar het autosalon te komen, je selectie als belofte van het jaar of met het volbrengen van de Dodentocht.

Er kan een schepje bovenop gedaan worden en dan wordt het zelfs 'een dikke proficiat!': één dikke proficiat met de geboorte van jullie prachtige zoon Bram, een dikke proficiat met jullie 30-jarig huwelijksjubileum, je schitterende wereldtitel, jullie zwangerschap, de goede uitslag van jullie examen, jullie pasgeboren pups of proficiat met uw benoeming als minister.

Bij een brand in een rusthuis in Melle in de buurt van Gent vallen op donderdagavond 6 augustus 2009 negen doden. Het is vijftien jaar geleden dat er in Vlaanderen zo veel dodelijke slachtoffers bij een brand te betreuren waren. Namens de Vlaamse regering komen minister-president Peeters en minister Vandeurzen hun medeleven betuigen. Peeters zegt ook nog iets voor de camera van de VRT: 'De hulpdiensten en ook de buurt hebben schitterend gereageerd en daar ook een dikke proficiat voor.'

Dit is nu een schoolvoorbeeld van een geval waarbij het niet passend was om het te hebben over een dikke proficiat. Er is nog werk te doen voor Peeters' communicatieadviseurs.

Positief is natuurlijk dat het zo kort na de feiten al duidelijk is dat er schitterend gehandeld is. Dat is bij de noorderburen bijvoorbeeld wel anders. De afgelopen decennia hebben er verschillende rampen plaatsgevon-

den waarbij jarenlang onderzoek uitwees dat er soms ook niet zo schitterend gereageerd werd.

Een iets onschuldiger voorbeeld. Vorig jaar ontplofte er tijdens de Gentse Feesten een mobiel beenhamkraam. Berichten van de media maakten melding van een steekvlam van tientallen meters op een druk bevolkt plein, waarbij er zeven zwaargewonden vallen, van wie er minstens twee erg aan toe zijn. Burgemeester Termont reageert in het VRT-journaal: 'We zijn ontsnapt aan een erg ongeval.'

Waarom reageren politici soms zo? In het beste geval proberen ze toch nog wat positiefs te zeggen over iets wat negatief is. In het slechtste geval trachten ze al in een vroeg stadium de ramp te bagatelliseren of kritische stemmen voor te zijn.

Ook voor andere groepen is het lastig om de juiste woorden te vinden als we iets positiefs ontleen aan dingen die eigenlijk triest zijn. Ramptoeeristen worstelen daarmee. Je hebt een leuk uitje, maar dat kan je niet zomaar uiten. Op het weblog 'GeenStijl' is een filmpje te zien waarin op de dag na de aanslag van Koninginnedag 2009 in Apeldoorn mensen geïnterviewd worden bij de plaats van het incident. Een van de geïnterviewden staat trots met 'autoglas van de auto die gisteren tegen De Naald aan is gereden' in zijn hand en zegt: 'Ik vind het wel een grappig, nou nee, een triest souvenirkje.'

Nabestaanden kunnen op hun beurt een uitvaart of een herdenking als positief ervaren. In onze cultuur hebben we daar een woord voor: Het was een 'mooie' begrafenis. Maar dat is ook weer een vreemde manier van uitdrukken. Het schijnt dat je Antillianen en Arubanen nooit zult horen zeggen dat een begrafenis 'mooi' was. Wie dat zegt, loopt grote kans de volgende te zijn die gehaald wordt.

Idioom & Co

Kleur en textuur horen. Over het idioom van de musicus

BIEKE VAN GORP

Musici en muzikliefhebbers zijn het erover eens: muziek is de taal van het hart en van de ziel. Waar woorden tekortschieten, snelt muziek te hulp. Muziek is een universele taal. Of zoals auteur en muzikliefhebber E.T.A. Hoffmann zei: 'Wo die sprache aufhört, fängt die musik an.' Waar de taal eindigt, begint de muziek. Maar waar blijft de taal dan?

Muziek beroert niet enkel het hart, maar ook onze zintuigen. Als we in het Nederlands klank of muziek willen beschrijven, klinkt die vaak *zacht, warm, diep, hard, hoog* of *laag*, maar zelden gewoon *luid, schel* of *sonoor*. In het Nederlands bestaan met andere woorden weinig adjectieven die primair aan muziek of klank refereren. Naar muziek wordt in onze taal meestal verwezen met termen die in de eerste plaats bij andere types waarnemingen horen.

Basiswoordenschat

Die vermenging begint al bij de fundamenteën van het muzikale idioom. Op een valse viool klinken de noten te *hoog* of te *laag*. De juiste toonhoogte is dan ook essentieel voor een geslaagde melodie, hoewel noch violist, snaren of geluidsgolven letterlijk in de ruimte naar boven of beneden zouden bewegen. Naast de hoogte speelt ook het gewicht van de compositie een rol. Zo wil het cliché dat er in de opera enkel *zware* muziek te horen is, terwijl commerciële radiozenders *lichte* muziek een podium geven.

Naast die dimensie-adjectieven maken ook adjectieven die refereren aan wat we voelen deel uit van het muzikale basisvocabularium. Zo kan muziek *zacht, hard* en *scherp* klinken, of ook: *warm* of *koud*. Bij die waarnemingsadjectieven beperkt het idioom van de Nederlandstalige muzikliefhebber zich dus niet enkel tot het gehoor, ook onze tastzin komt aan bod. Bovendien is 'de zaal klinkt te droog' een vaak gehoord bezwaar bij muzikanten. 'Een natte zaal' daarentegen komt niet voor; die galmt gewoon te veel. Als we synoniemen voor *sonoor* opzoeken – een van de weinige adjectieven waarvan de primaire betekenis aan klank refereert – vinden we de dimensie-adjectieven *laag, diep* en *zwaar* naast het waarnemingsadjectief *warm*. Alles behalve zuivere klank dus.

Subjectieve beleving

De dimensie- en waarnemingsadjectieven zoals *warm, laag, hard* of *droog* maken deel uit van het muzikale basisvocabularium waarin gefocust wordt op de klank zelf. Aan de hand van deze adjectieven worden klank en muziek bijna objectief beschreven. Een heel andere, en vooral ook veel uitgebreidere, woordenschat ontdekken we wanneer we concertrecensies lezen. Hier staat niet de objectieve beschrijving van klank en muziek centraal, maar wel de subjectieve beleving ervan. Om te beginnen kan aan een klassieke compositie of een rocknummer, zoals aan elke kunstuiting, een hele reeks adjectieven gekoppeld worden waarvan de primaire betekenis niets met muziek of akoestiek te maken heeft. Zo levert een snelle zoektocht langs enkele concertrecensies onder meer volgende omschrijvingen op:

Het zesde deel is een *heftig en somber* werk dat, na *angstaanjagende* marsen in het eerste en derde deel, in de finale twee doodklappen uitdeelt [...].

Het rare gependel tussen *benarde en neuzelende* klanken van de Australiër Peter McNamara en de ietwat *foezelige* toontaal van de Italiaan Eric Maestri waren uiteindelijk sympathieker.

Luigi Nono vertrouwde dit *demonische en tegelijk kalmerende* opus, [...], tegen het einde van zijn leven toe aan het papier.

De verschillende stemmen versmelten tot één grote pianola van *elegante* guirlandes, *tinkelende* erupties en *hoekige* jazzy ritmes.

Verder kan muziek volgens Vlaamse en Nederlandse muziekrecensenten ook *smetteloos, ingetogen, verfijnd, verbluffend, spetterend, inventief, explosief, indringend* of zelfs *kwaadaardig* klinken. Wat die uiteenlopende adjectieven gemeen hebben, is dat ze zoals de dimensie- en waarnemingsadjectieven uit de muzikale basiswoordschat primair niets met klank of muziek te maken hebben. Bovendien focussen ze vooral op de indruk die de muzikale uitvoering op de toehoorder maakt waardoor deze adjectieven buiten het basisvocabulary vallen waarin de muziek zelf centraal staat en waarmee de muzikant zijn kunst 'objectief' tracht te beschrijven. Volgens diezelfde snelle zoektocht langs enkele concert- en cd-recensies kan klassieke muziek ook *fluisterende, sputterende, krasserige* of *ritselende* klanken bevatten. De deelwoorden waarmee muziek hier beschreven wordt, verwijzen evident naar de werkwoorden *fluisteren, sputteren, krassen* en *ritselen*, die elk wijzen op een (menselijke) handeling waarmee we een bepaald geluid associëren. In dezelfde lijn kan muziek gekarakteriseerd worden door, zoals in volgend voorbeeld, expliciet de uitvoeringswijze door de muzikanten te beschrijven:

Stuipend, schokkerig en hoekig bewegend snelde de Radio Kamer Filharmonie (RKF) licht *en wendbaar* [...] achter übertuuoos en solist John Snijders aan.

Zo ook kunnen popnummers *zwerig* klinken of *slepers* zijn. Hier staat niet de handeling van de muzikant of de geluidsbron centraal,

maar wel het 'zwieren' of 'slepen' van de dansers. Kortom, muziek wordt hier gekarakteriseerd aan de hand van maker of luisteraar, eerder dan de klank zelf.

Zoals in het muzikale basisvocabulary een beroep wordt gedaan op adjectieven die primair naar hoogte, zwaarte of de waarnemingen van onze tastzin verwijzen, zo wordt in muziekrecensies de link naar deze 'andere dimensies' ook expliciet gelegd. Een uitmuntend pianist geeft '*een prettig gevoel van zwaarte*' aan de uitvoering, of de aandachtige luisteraar hoort '*erg inventieve en subtiële kleuren en texturen*' in de begeleiding.

Muziek en klank worden vaak getypeerd door te verwijzen naar kleur en ruimte. Een muzikale compositie is dan *extreem kleurrijk en fantasievol* en bevat *klanken die langzaamaan van kleur verschieten*. Een hedendaagse bewerking van Beethovens strijkkwartet opus 132 dompelt dat werk onder *in een bad nieuwe kleuren*. Of smaak wordt via muziek in kleur vertaald:

In OBAN vertaalt Brewaeyts de *ronde en diepe smaak* van single malt whisky in *spannende klankkleuren*.

Naast kleur is ook ruimte een vaak terugkerende dimensie in muziekrecensies. De componist creëert bijvoorbeeld *een akoestische ruimte die een ijle sfeer oproept, een akoestische vlek waarin het prettig verdrinken is of een soevereine klankwereld vol mechaniekjes en krakende vloeren*. Aan de hand van kleur en ruimte wordt de beschrijving van de muziek zelf weer centraal in de subjectieve beleving geplaatst.

Zoals muziek volgens het gangbare cliché nodig is om het talig onuitdrukbare te beschrijven, hebben we in het Nederlands het idioom van andere waarnemingen of dimensies nodig om op haar beurt de muziek zelf te beschrijven. Dimensie- en waarnemingsadjectieven maken deel uit van het muzikale basisidioom, maar de link naar deze 'andere dimensies' wordt in muziekrecensies ook expliciet gelegd. Kortom, het muzikale idioom overstijgt onze zintuigen; we horen zwaarte, kleur en textuur. Of: waar de muziek begint, breekt de taal uit haar voegen.

Broodje taal

Huizenjacht met hindernissen

ELS HENDRICKX

Bent u op zoek naar het huis van uw dromen? Dan houdt u wellicht de woningmarkt scherp in de gaten door websites en regionale krantjes uit te pluizen en bij elk oranje bordje op uw rem te gaan staan. U hebt vast al ondervonden dat 'centrale ligging' of 'vlot bereikbaar' inhoudt dat het huis aan een vreselijk drukke weg met voorbijrazend verkeer ligt, dat een 'charmante en authentieke' huis meer dan eens hopeloos verouderd is, dat een 'gezellige en knusse' woning aan de krappe kant kan zijn, en dat u zich bij 'op te frissen' maar beter op de grondige renovatie van een vervallen pand voorbereidt. Een tijdje geleden stootte ik op de volgende advertentie, waarvan misschien niet zozeer de beschreven woning, maar wel de tekst zelf een opknopbeurt kan gebruiken.

Huis te koop

In het rustige deel van Herent, op korte afstand van Leuven, ligt dit recent gerenoveerde, aantrekkelijke huis aan een plattelandsweg. Het biedt u een rustige woonplaats, maar is tegelijkertijd in nabijheid van publiek vervoer en niet ver van verbindingswegen en snelweg gelegen. Menig van de originele karakteristieken van de woning zijn behouden tijdens de ingrijpende renovatiewerken. De inkom en vestiaire geven toegang tot de ruime living en eetkamer met sierschouwen (25,50m²). Een aansluitende centrale ruimte (12m²) verbindt deze woonkamer met het ruime bureel (15m²), de grote ingerichte ontbijtkeuken (20m²) en de trap naar het verdiep. Op het verdiep verbindt een nachthal de 3 slaapkamers (13-16-15m²) met de badkamer (10m²). De tuin is professioneel aangelegd met verschillende

perken, terrassen en smaakvolle aanplantingen met bomen. Het tuinhuis herbergt met gemak alle tuingereedschap en machines en sluit aan bij de carport en de oprit met twee parkingplaatsen voor uw gasten. Alle grote en belangrijke renovatiewerken zijn uitgevoerd in hoogwaardige en smaakvolle materialen gedurende de laatste 6 jaren. Kleinere afwerkingen nog uit te voeren naar eigen voorkeur: behangpapier of schilderwerk in woonkamer, binnendeuren en plinten, en afwerking van 1 slaapkamer (plaatsing van de planchévloer en plinten). CV: Viessmann, mazout, hoogrendementbrander. Geen immo a.u.b.!

Spelling

Om te beginnen vallen enkele spelfouten op: natuurlijk schrijven we *tegelijkertijd* aan elkaar vast, en dat doen we ook met *hoogrendementbrander*, al is *hoogrendementsketel* – met tussenklank – gebruikelijker. Verder spellen we de afkorting *cv*, die hier voor *centrale verwarming* staat, met kleine letters. En uiteraard kan in *Een aansluitende centrale ruimte verbindt deze woonkamer met het ruime bureel* de persoonsvorm *verbind* een extra *t* gebruiken.

Woordenschat

Veel van de andere fouten bevinden zich op het lexicale domein. Eerst en vooral verloopt de verkoop van *onroerend goed* of *vastgoed* veelal via een *woningbureau*, *makelaarskantoor*, een *makelaar* (*in onroerend goed*) of een *vastgoedmakelaar*: *immobiliën* en samenstellingen daarmee behoren niet tot de standaardtaal. Verder komt men alleen in Vlaanderen binnen via de *inkom* of

inkomhal van een gebouw; in het Standaardnederlands is dat via de (*in*)gang – of, beter geschikt voor een wat groter huis: de *hal*. Het woord *bureel*, vervolgens, is verouderd en alleen nog in gebruik in het meervoud voor overheidsinstellingen en redacties en in de vaste uitdrukking *ten burele van*. In uw privéwoning trekt u zich beter terug in uw *bureau* of *werkkamer*. Wanneer u de trap opgaat, is ook het *verdiep* niet correct: beter zijn de *verdieping* of de *etage*. Wat de parkeergelegenheid voor bezoekers betreft, zijn de naslagwerken vandaag de dag in tegenstelling tot vroeger erg tolerant voor het substantief *parking*. In samenstellingen, zoals *parkingplaats*, *parkingruimte*, *parkingkaart*, *parkingmeter* enzovoort, blijft een combinatie met *parkeer-* echter het gebruikelijkst, en volgens de strengste naslagwerken de enige juiste. Ook de technische kant van een woning is van belang: wenst u de huidige verwarming met *stookolie* (niet: *mazout*) of liever toch een gasaansluiting? Voor de afwerking is een houten vloer een goede suggestie vanwege het warme effect dat die creëert, alleen plaatst u dan beter geen *plancher* (of *planché*, in een foutieve spelling), maar wel een *plankenvloer*. Wanneer we aan de decoratie toekomen, tot slot, adviseer ik u te kiezen tussen modern schilderwerk enerzijds of tijdloos *behang*, *behangsel* of *behangselpapier* anderzijds – *behangpapier* doet uw inspanningen teniet.

Andere termen doen misschien de wenkbrauwen fronsen, maar zijn hoogstens ongebruikelijk, niet onaanvaard in de standaardtaal. Zo is de wending *publiek vervoer* weinig frequent in verhouding tot haar variant *openbaar vervoer*, maar wel correct. Het woord *living*, dat u waarschijnlijk in geschreven teksten zou vervangen door *woonkamer* of *huiskamer* en dat inderdaad tot voor kort afgekeurd werd, krijgt een mild oordeel in de naslagwerken: Van Dale labelt het niet en beschouwt het dus als algemene standaardtaal, de normatieve werken noemen het minder gebruikelijk dan de alternatieven, maar wel standaardtalig. Ook *sierschouw* is correct: het woord *schouw* is immers prima in de betekenis van ‘schoorsteenmantel’, maar verouderd, niet algemeen Belgisch-Nederlands in de betekenis van ‘schoorsteen (de pijp op het dak)’. Het woord *nachthal*, vervolgens, is een bijzonder geval: het wordt niet opgenomen in de normatieve werken, hoewel Google uitwijst dat het duidelijk veel frequenter is in Vlaanderen dan in Nederland. Het staat ook niet in *Van Dale*, maar toch is het naar mijn mening niet zomaar een doorzichtige samenstelling: is het immers niet meer dan ‘een hal voor ’s nachts’, wanneer de nachthal toegang geeft tot de badkamer? En zeker in moderne huizen waar er op de bewuste plek al eens een computer- of speelhoek wordt ingericht?

Het synoniem *overloop* is op dat vlak misschien een betere keuze, al omschrijft *Van Dale* het alleen als ‘verbindingsgang’. Mocht u overigens aan de term *plint* twijfelen: die is correct, net als zijn synoniem *voetlijst*.

Grammatica

Een enkele keer wordt een standaardtalige vorm grammaticaal verkeerd gebruikt. Zo is het woord *karakteristiek* op zichzelf correct: het betekent ‘typering, kenschets, beschrijving’ – volgens *Van Dale*: ‘de schildering van het eigenaardige of de kenmerkende eigenschappen van een persoon of zaak’. Net vanwege die betekenis kan het niet in het meervoud voorkomen in de context hierboven: de woning kan wel de originele karakteristiek behouden hebben, en verschillende woningen kunnen verschillende karakteristieken hebben, maar met *de karakteristieken van eenzelfde woning* bedoelt men de *kenmerken* van die woning, en in die betekenis is het woord niet opgenomen in de naslagwerken – al bewijst Google dat het wel vaak zo gebruikt wordt. En wat moet men trouwens denken van de rest van de wending uit de advertentie: *Menig van de originele karakteristieken van de woning zijn behouden?* Alle naslagwerken zijn het erover eens dat *menig*, ondanks de betekenis *verschillende*, alleen met een zelfstandig naamwoord in het enkelvoud kan worden gecombineerd. De herschrijving kan dus alleen maar *Menig origineel kenmerk van de woning is behouden* zijn.

Verkocht?

Nu mijn taalkundige kijk op de advertentie erop zit, vraag ik me nog in stilte af hoe het met het huis is afgelopen. Hebt u de woning in kwestie toevallig bezocht? Dan mag u mij gerust laten weten of u de makelaar wel achter het behang kon plakken dan wel of alles van een leien dakje is verlopen!

Els Hendrickx is doctoraatsbursaal Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Els.Hendrickx@arts.kuleuven.be

Interview

Annie Van Avermaet: 'Mensen zijn kameleons'

BRUNO COMER

'Hoe breng ik een goed boek naar de Voer?' Dat was een zinnetje dat Fons Fraeters debiteerde om de diverse uitspraken van de oe-klank te presenteren. In de jaren zestig en zeventig was deze vooraanstaande taalkundige, die onlangs op 73-jarige leeftijd overleed, een bekend figuur in de culturele en taalprogramma's van de Vlaamse televisie. 'Fons was een meester in het bedenken van speelse voorbeeldjes van spellings- of grammaticaregels die echt bleven hangen en zo een uitstekende geheugensteun vormen, een vaardigheid die hij gemeen had met Joos Florquin', zegt Annie Van Avermaet. 'Hij zorgde ervoor dat ze het gevoel van de taalgebruiker aanspraken. Op die manier maakte hij een taaie brok als taalzorg beter verteerbaar. Zijn hele leven heeft hij zich ingespannen om die doelstelling te bereiken. Alleen al daarom verdient hij onze blijvende erkenning.'

Oudere lezers zullen zich ongetwijfeld het drietal herinneren: de bezadigde professor Joos Florquin, die samen met twee jongere partners, Annie Van Avermaet en Fons Fraeters, in de jaren zestig en zeventig uitzendingen als 'Hier spreekt men Nederlands' en 'Ten huize van...' verzorgde. Toen was Annie een bekende Vlaming. Maar in de eerste plaats was zij taaldocente en een onvermoeibare voorvechtster van taalzorg en Algemeen Nederlands. Sinds die legendarische televisieperiode zijn drie decennia verstreken. Zij blikt graag even terug op de figuur van Fons Fraeters en op het wel en wee van onze taal sinds de tijd van 'Hier spreekt men Nederlands'. Annie heeft die evolutie, beroepshalve, maar ook met passie, op de voet gevolgd.

Onderstroom

Haar hele loopbaan lang heeft onze gesprekspartner met Fons te maken gehad, ook nadat een einde gekomen was aan de televisieoptredens. Beiden waren verbonden

aan het Instituut voor Levende Talen van de universiteit van Leuven. 'Maar, in tegenstelling tot wat vele mensen denken: we waren nooit een koppel', glimlacht Annie. 'Hoewel we af en toe het publiek in die waan gebracht hebben.' Fons was wel een onvergetelijke man wiens bijdrage voor de taalzorg in Vlaanderen we niet mogen onderschatten.

Het programma 'Hier spreekt men Nederlands' kwam van het najaar 1964 tot eind 1972 drie keer per week op de buis en duurde maar een viertal minuten. De Vlaamse televisie zond het wel vlak voor het nieuws uit, op een ogenblik van hoge kijkdichtheid dus. 'In de korte tijd die ons toegemeten was, zetten we alles op alles om de kijkers zoveel mogelijk warm te maken voor taalzorg in al zijn varianten en hen op die manier tot een beter en genuanceerder taalgebruik te brengen. We speelden met de taal, brachten sketches, droegen poëzie voor

of legden taalregels uit’, legt Annie uit. ‘De legendarische ‘hond van Florquin’, een Duitse herdershond die met zijn karakteristieke ogen allerlei commentaar gaf op die regeltjes, heeft in dat opzicht school gemaakt. Hij was een Samson “avant la lettre”.’

Anno 2009 lijkt die opzet misschien ietwat belerend, maar je moet alles in de context van die tijd zien. ‘Vergeet niet dat de eerste volwaardige Vlaamse universiteit toen toch maar een goede dertig jaar oud was’, argumenteert Annie. ‘Het parlement had het principe ‘streektaal is onderwijstaal’ pas met de wet van 14 juli 1932 aanvaard! De jaren zestig waren de tijd van de marsen op Brussel, van ‘Leuven Vlaams’, van de Vlaamse emancipatie in de administratie, de diplomatie en het leger. Steeds meer Vlamingen drongen door tot de top van het maatschappelijke leven.’ In de uitzendingen ‘Ten huize van’ liet het bekende trio hen uitgebreid aan het woord, naast figuren die op het vlak van kunst en cultuur actief waren. In die bruisende inhaalbeweging voelde iedereen de noodzaak aan van een standaardtaal en dat enthousiasme kwam nadrukkelijk in de televisie-uitzendingen tot uiting.

Annie benadrukt dat die beweging ook resultaat heeft opgeleverd. De acties rond het ‘Algemeen Beschaafd Nederlands’, zoals dat toen heette, hebben een reflex geschapen om tot verzorgder taalgebruik te komen. Figuren als Martine Tanghe en Frank Vandenbroucke, die het Nederlands volkomen beheersen, zijn daar exponenten van. ‘Vergelijk eens de interviews uit de tijd van toen met die van nu’, stelt Annie voor. ‘Luister naar het verschil tussen de taal van Eddy Merckx en die van zijn zoon Axel. De geïnterviewden zijn veel beter begrijpbaar, onverschillig of het nu over politici, vakbondsleiders, volksmensen of wielrenners gaat. Wie naar buiten wil treden en daarbij iets verder kijkt dan zijn kerktoeren, heeft nood aan het Algemeen Nederlands. En naarmate die idee zich verspreidt, passen de taalgebruikers zich aan: mensen zijn kameleons. Daar waar dialect gesproken wordt, doen ze dat ook. Maar als dialect onbruikbaar wordt, dan schakelen ze over naar een standaardtaal. Meteen blijkt dat beide taalvormen hun rol kunnen spelen. Het is geen verhaal van ‘of-of’, maar van ‘en-en’. Net zoals jongerentaal of sms-taal ook burgerrechten verworven heeft.’

De doorbraak van het Algemeen Nederlands betekent geenszins het einde van het dialect. Dat dialect zal blijven evolueren, zoals iedere taal. ‘Of denk je dat het dialect van dokwerkers uit de negentiende eeuw hetzelfde was als dat van de haven van Antwerpen in de zestiende eeuw?’, vraagt Annie. ‘En toen was er geen druk van het Algemeen Nederlands.’

Lolbroek

Het leven van Fons Fraeters toont aan dat dialect en standaardtaal elkaar niet uitsluiten. Hij was een boerenzoon die met succes de Kempische klanken uit zijn taal had weten te bannen. Als docent legde hij een oneindig geduld aan de dag bij zijn studenten, onder wie er ook veel anderstaligen waren, om hen behoorlijk Nederlands te leren spreken. Het toneel leerde hem en vele anderen hun aangeboren verlegenheid te overwinnen. Het publiek leerde hem kennen als komisch acteur en zijn eerste glansrol was Reinaert de Vos. Zelfs toen hij in ernstige stukken meespeelde, begonnen de toneellief-

Verzorgd taalgebruik is een middel om je te onderscheiden.

hebbers al te lachen als hij het toneel op kwam. ‘Eigenlijk stoorde het hem soms wat dat hij dat imago van komisch acteur niet kwijt scheen te raken’, weet Annie. ‘Zijn talent was echter veel ruimer. Hij was bijvoorbeeld een gedegen declamator. Poëzie is altijd zijn favoriete genre geweest. Toen hij enkele jaren geleden met ernstige gezondheidsproblemen te kampen kreeg, vond hij in dichtbundels heel wat troost en sereniteit.’

Zijn gemoedelijkheid was voor Fons geen beletsel om zich zo nodig principieel op te stellen. Hij maakte deel uit van de selectiecommissie die toekomstige VRT-journalisten moest uitkiezen. Daar legde hij de norm erg hoog. Hij redeneerde dat journalisten in nieuwsuitzendingen op radio of televisie een voorbeeldfunctie hebben en dus vlekkeloos Nederlands moesten spreken, de standaardtaalvariant. ‘Als je op dat punt toegevingen doet, haal je meteen de algemene norm naar beneden’, was zijn standpunt.

Onderschriften

Verzorgd taalgebruik is dus een verhaal van willen en kunnen. En beide voorwaarden zijn niet altijd samen vervuld. Er zijn politici die er alles aan doen om hun tongval kwijt te geraken en daar niet helemaal in slagen. Toch is Annie optimistisch. ‘Hoewel ik soms wanhoop als ik de aankondigingen in sommige stations hoor’, geeft ze toe. ‘Die zijn bijna onbegrijpelijk voor reizigers, ook al komen die maar van 100 kilometer ver. En op dat vlak zijn alle Vlamingen in hetzelfde bedje ziek. De West-Vlamingen hebben de kwalijkste

reputatie en hun accent is inderdaad het meest hardnekkig. Maar Brabanders zouden beter eens luisteren naar hun ‘i’ en Antwerpenaars naar hun ‘a’ alvorens ze met de Bruggelingen of Kortrijkse naars lachen die alles doen met de ‘gulp van hod’.

Vlamingen zijn soms zelf geschokt als hun eigen televisiestation het nuttig oordeelt om onderschriften te plaatsen wanneer geïnterviewden onze eigen taal spreken. Maar daar tilt Annie niet zo zwaar aan. ‘We zijn nu eenmaal een volk dat veel ondertitels gebruikt’, stelt ze vast. ‘In andere landen zal die noodzaak evenzeer rijzen, alleen ligt de oplossing van ondertitels daar niet zo voor de hand. De kijkers zijn die immers niet gewoon. Anderstalige uitzendingen worden er gedubd. Het is niet omdat die landen de oplossing van ondertitels niet gebruiken, dat ze niet met hetzelfde probleem geconfronteerd worden. En de lettertjes onderaan op het scherm helpen anderstaligen om onze taal te leren beheersen. Heel wat buitenlandse studenten hebben me gezegd dat ze op die manier al veel bijgeleerd hebben.’

Geen alternatief

Onze gesprekspartner bekijkt de zaken dus positief en steunt haar optimisme vooral op de vaststelling dat er gewoonweg geen alternatief is voor de standaardtaal als Vlamingen op een efficiënte manier met elkaar willen communiceren. ‘Verzorgd taalgebruik is niet alleen een middel om je te onderscheiden’, vindt zij. ‘Het is ook de enige manier om de beperktheid van een lokaal taalgebruik te overstijgen. De standaardtaal is de taalvariëteit die je nodig hebt in heel wat situaties in het leven, van sollicitatiegesprekken tot presentaties, van contacten met meerderen tot gesprekken met mensen uit andere gewesten. En natuurlijk zijn er mediafiguren en politici die zich profileren door precies het tegenovergestelde te doen, maar dat zijn uitzonderingen. Zij moeten er dan voor zorgen dat ze andere troeven hebben om zich waar te maken. De taal maakt deel uit van de persoonlijkheid; denk maar aan het beeld van een knap uitzijnde vrouw of man die opeens het meest onbegrijpelijke taal-tje uitkraamt. Meteen is zij of hij de helft van haar of zijn charmes kwijt.’

‘En ook op het externe vlak hebben we behoefte aan het Standaardnederlands. Een volk dat op het vlak van taal verdeeld is, laat zich op dat vlak gemakkelijk uitbuiten. Kijk naar de verfransing. Onlangs zag ik op het internet een filmpje waarbij Franstaligen de draak steken met het Nederlands.’ ‘Als je Nederlands wil leren, moet je wel weten waar je dat zult spreken’, merkten ze op. ‘In Vlaanderen zijn er ongeveer evenveel versies als er dorpen zijn. En als voorbeeld gaven ze de manier waarop het woordje ‘paard’ in de diverse

Vlaamse streken uitgesproken wordt.’ Nu kunnen wij erop wijzen dat het Franse taalgebied niet bepaald een homogeen geheel vormt. Op het ogenblik dat het Frans de Europese cultuurtaal was, sprak nauwelijks 11 procent van de Fransen zo. De rest sprak dialect en was nauwelijks in staat de taal van Voltaire te schrijven. En nu nog

Door de toenemende migratie zal de druk om tot een algemeen Nederlands te komen, toenemen.

hebben de Fransen het niet allemaal op dezelfde manier over een ‘cheval’. Heb je ooit al een Luikenaar bezig gehoord tegen iemand uit Moeskroen? Het verschil is evenwel dat de meeste Franstaligen wel weten hoe ‘cheval’ in het algemene Frans uitgesproken moet worden en dat de meesten in staat zijn vlot over te schakelen van hun ‘patois’ naar de standaardtaal.

Streekverschillen

Maar dat is het gevolg van een evolutie die het Nederlands nu ook doormaakt. Politieke eenheid maakt geen einde aan culturele verschillen en taal is daar maar een van de uitingen van. ‘En in de nadagen van mijn loopbaan heb ik sterk ondervonden dat taal zeker niet het enige verschil is tussen de verschillende Vlaamse regio’s’, voegt Annie daaraan toe. ‘De laatste jaren gaf ik les aan de KULAK, de afdeling in Kortrijk van de universiteit van Leuven, en het mentaliteitsverschil trof me daar heel erg. En dat had niet alleen met taal te maken. Het contact met de studenten verliep helemaal anders. De meesten stelden zich bescheiden op, maar achter die houding zat dikwijls een grote ambitie verborgen.’

Verschillen in taal waren er natuurlijk ook. ‘Maar naarmate het kameleoneffect toeneemt, zullen die wel afnemen. Door de toenemende migratie, ook uit niet-Franstalige landen, zal de druk om tot een Algemeen Nederlands te komen toenemen’, voorspelt onze gesprekspartner. ‘Maar natuurlijk, je komt niet tot standaardisering zonder norm. En een norm respecteren vergt discipline en oefening. Hij moet ingang vinden. En om dat te bereiken, spelen de media en het onderwijs een cruciale rol.’

Taalwerk

Een Vlaamsere Van Dale

RUUD HENDRICKX

In zijn bijdrage elders in dit blad roept Johan De Caluwe de woordenboekuitgevers, met name Van Dale, ertoe op een einde te maken aan de ongelijke behandeling van nationale varianten in hun woordenboeken. Professor De Caluwe en de andere Vlamingen worden op hun wenken bediend: de Grote Van Dale en de Hedendaagse Van Dale zullen op termijn typisch Nederlandse woorden ook een regiolabel geven. Maar Van Dale zal ook op andere manieren vervlaamst worden.

Talig zelfbewustzijn

De laatste twintig jaar is in Vlaanderen het talige zelfbewustzijn toegenomen, zoals ook professor De Caluwe opmerkt. Voor vele Vlamingen komt het taalheil niet langer van boven de Moerdijk en ze behoeven niet meer de zegen van de Nederlanders om een woord of uitdrukking tot de standaardtaal te rekenen. Een mijlpaal in die ontwikkeling is zonder twijfel het taalcharter van de VRT geweest, waarin de omroep in 1998 schreef dat hij voortaan ruimte liet voor Belgisch-Nederlandse woorden die standaardtalige Vlamingen gebruiken als zij bewust hun taal verzorgen.

De omroep heeft daar destijds kritiek om gekregen. De tegenstanders van het taalvariatiebeleid vroegen zich hardop in het Vlaams parlement af waar de omroep het recht vandaan haalde afwijkend taalgebruik te hanteren. De voorstanders daarentegen vonden dat de omroep niet ver genoeg ging en nog te veel met de traditionele taalzuiveringsadviezen rekening hield.

Ruim tien jaar later gaat de Nederlandse Taalunie er in haar officiële beleid van uit dat het Nederlands een

pluricentrische taal is, met drie deelgebieden: Nederland, Vlaanderen en Suriname. Het Nederlands kent, net als andere talen, regionale variatie op het gebied van uitspraak, woordenschat en (in mindere mate) grammatica.

Op Taaladvies.net, de taaladviesite van de Nederlandse Taalunie, wordt bewust niet gesproken van Belgisch- en Nederlands-Nederlandse standaardtaal, maar wel van standaardtaal in België en standaardtaal in Nederland. Het Nederlands van Suriname wordt nog niet beschreven.

Van Dale labelt

Professor De Caluwe merkt terecht op dat het in de taalpolitieke context van het integrationisme niet meer dan normaal was dat 'afwijkende vormen', met name Belgische varianten, gemarkeerd werden. Momenteel neemt de Grote Van Dale nog steeds een Nederlands gezichtspunt in. Alleen lexicale elementen die niet tot de Nederlandse variant behoren, worden gelabeld, als Belgisch- of Surinaams-Nederlands. Een markering bij elementen die alleen in Nederland voorkomen, ontbreekt. Die aanpak is niet meer verdedigbaar.

Uit gesprekken met zijn gebruikers heeft Van Dale geleerd dat de meeste Vlamingen de Grote Van Dale als een 'Hollands' product zien. Ze vragen, net zoals professor De Caluwe, dat ook typisch Nederlandse woorden en uitdrukkingen een regiolabel krijgen. Een vaak gehoorde opmerking is dat kennelijk alles wat uit Nederland komt 'goed' is, want het wordt niet gemarkeerd. Belgische taalvormen krijgen echter in vele gevallen een label, waar gebruikers – ten onrechte – uit afleiden dat die als 'fout' gezien worden.

Van Dale is niet blind en doof voor de manier waarop de taalgebruikers vandaag over variatie denken. Daarom zullen de Grote Van Dale en de Hedendaagse Van Dale als eerste Van Dale-woordenboeken regionale elementen preciezer en gelijkwaardiger beschrijven.

De Grote Van Dale beperkt zijn beschrijving in principe tot de standaardtaal. Daarmee is het een impliciet normatief woordenboek, dat wil zeggen dat elementen in het woordenboek die niet nader gemarkeerd zijn, tot het algemene taalgebruik gerekend worden, terwijl elementen die daar niet toe behoren, maar om bepaalde redenen vermelding verdienen, gelabeld zijn met tijdsmarkeringen als archaïsch of verouderd en stilistische markeringen als formeel, informeel of vulgair.

Een label bij een woord, betekenis of verbinding betekent niet dat het element in kwestie wordt afgekeurd: het gebruik ervan in de standaardtaal kan in bepaalde omstandigheden, in bepaalde contexten, met bepaalde bedoelingen zonder meer functioneel en dus volkomen verantwoord zijn. Maar naar het oordeel van de bewerkers, die zich daarmee menen te conformeren aan het gevestigde gebruik, kan men de gelabelde elementen beter niet gebruiken als men niet de bedoeling heeft zijn standaardtaalgebruik een gemarkeerd karakter te geven.

(*Van Dale, Inleiding tot de veertiende uitgave*, 2005, blz. xiii-xiv)

Speciale aandacht verdient het regiolabel *Belg.N.* Dat label wordt gebruikt voor woorden die tot de Nederlandse standaardtaal in België behoren. Als Belgische woorden niet tot de verzorgde Nederlandse standaardtaal in België gerekend worden, is een extra label toegevoegd. Zo is autostop gemarkeerd als *Belg.N.* en *spreekt*.

(*Van Dale, Inleiding tot de veertiende uitgave*, 2005, blz. xx)

Variatiebeschrijving in theorie

De beleidsbeslissing is genomen, maar de uitvoering wordt een hele klus. Er moet een werkwijze komen om de variatie te onderzoeken en beschrijven. Idealiter moet die vervolgens op de bijna 280 000 trefwoorden en miljoenen betekenissen in de Grote Van Dale en andere Van Dale-woordenboeken toegepast worden.

Voor de variatiekwesities op Taaladvies.net doet het Taaladvies-overlegcomité van de Nederlandse Taalunie in de eerste plaats een frequentieonderzoek. Nagegaan wordt welke varianten in welk deel van het taalgebied voorkomen. De huidige labeling van Belgische woorden in de Grote Van Dale is ook op frequentie gebaseerd.

Uniek voor Taaladvies.net is dat die frequentiegegevens aangevuld worden met de taalintuïtie van een panel bestaande uit Nederlandse en Vlaamse professionele taalgebruikers. Woorden en uitdrukkingen worden in een tekst verwerkt, waar de panelleden op kunnen reageren. Ze kunnen aangeven dat ze een woord niet kennen of niet helemaal begrijpen, of alleen maar uit de context kunnen afleiden wat het betekent. Zo krijgen de taaladviseurs een goed beeld van de variatie in het taalgebied: typisch Vlaamse woorden zullen de Nederlanders opvallen en typisch Nederlandse woorden de Vlamingen.

Opvallend is dat de enquêteresultaten de frequentiegegevens geregeld tegenspreken. Zo noemt de Grote Van Dale *omwille van* in de betekenis van ‘wegens’ algemeen Belgisch-Nederlands, terwijl Taaladvies.net schrijft dat het onduidelijk is of dat gebruik van *omwille van* tot de standaardtaal in België gerekend kan worden, omdat een niet te verwaarlozen groep van Vlaamse standaardtaalsprekers het afkeurt.

Die methode werkt prima voor het onderzoeken van een beperkt aantal kwesities; voor Taaladvies.net gaat het om enkele honderden. Voor een woordenboek als de Grote Van Dale, die niet voor niets ook de Dikke Van Dale wordt genoemd, is het enquêteren van een panel door de omvang van het werk uitgesloten.

Variatiebeschrijving in de praktijk

Van Dale heeft geprobeerd strategieën te ontwikkelen om typisch Nederlandse woorden in het huidige woordbestand op het spoor

te komen. Aan de hand van gebruiksinformatie die nu al beschikbaar is, kunnen woordverzamelingen afgebakend en onder de loep genomen worden.

In de eerste plaats geven de bestaande labels al bruikbare informatie, met name de groepstaallabels. Zo kunnen de meeste van de ruim elfhonderd woorden die in de veertiende editie van de Grote Van Dale als *Bargoens* gelabeld zijn, als Noord-Nederlandse spreektaal beschouwd en gelabeld worden. Hetzelfde geldt voor veel woorden uit de *volkstaal*. Voorbeelden daarvan zijn *lijperik*, *nepschore* en *pierder*.

Ook bepaalde domeinen komen in aanmerking voor nader onderzoek. Het valt te verwachten dat bijvoorbeeld de terminologie in verband met onderwijs, jurisdictie en openbaar bestuur niet helemaal gelijkloopt in de deelgebieden.

Van de huidige Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen kan worden nagegaan of de Nederlandse pendanten niet als typisch Nederlands gelabeld moeten worden. Het is best mogelijk dat die in België niet gebruikt of begrepen worden. Dat geldt voor woorden als *pinpas*, *centimeter* (meetlint) en *betaalrekening*.

Ten slotte is het wenselijk dat de variatie-informatie die op Taaladvies.net te vinden is, in de Van Dale-woordenboeken overgenomen wordt. Taalgebruikers krijgen op die manier geen tegenstrijdige informatie meer.

Hoe dan ook is het een moeilijke zaak om de variatie precies te beschrijven. Veel woorden zitten in een grijze zone. Het is bijvoorbeeld niet altijd ondubbelzinnig uit te maken of Vlaamse taalgebruikers een Belgisch woord tot de standaardtaal rekenen of niet, en het gebeurt ook dat woorden die nu nog als Belgisch gelabeld zijn, bij voorbeeld *frituur*, ook in de Nederlandse standaardtaal opduiken.

In de eerste plaats denkt Van Dale eraan vooral informele en spreektaalige woorden een regiolabel te geven. Zulke woorden zijn vaak tot een bepaald deelgebied beperkt en steken niet makkelijk de grens over. Zo zal *fokkie* in het Jaarboek 2010 een Belgisch label krijgen en *onthufteren* een Nederlands.

Nieuwe woorden uit de neutrale, zakelijke standaardtaal zullen niet meteen gelabeld worden. Het woord *stripmuur* is volgens de

frequentiegegevens typisch Belgisch. Daar is een goede verklaring voor: stripmuren komen vooral in België voor. Nederlanders zullen zo'n muur ongetwijfeld ook een stripmuur noemen, alleen hebben ze het er niet zo vaak over. Omgekeerd komt de samenstelling *chippaspoort* vooral in Nederland voor, maar het is niet ondenkbaar dat het woord uiteindelijk ook in België gangbaar wordt.

Vervlaamsing

Voor een gelijkwaardige behandeling van het Nederlands in Nederland en België is een extra label voor typisch Nederlandse woorden en uitdrukkingen niet genoeg. Ook de definities en voorbeeldzinnen moeten soms regioneutraal worden. Als je vandaag in de Grote Van Dale opzoekt wat de nationale feestdag is, dan leer je dat dat 5 mei, Bevrijdingsdag, is. Van 21 juli is er geen sprake.

Ook het aandeel van de Belgische woorden in het woordenboek moet groter. De standaardtaal zoals die in de Vlaamse media te horen en te lezen is, is vrij goed beschreven. Die bronnen zijn net zoals de Nederlandse media vrij makkelijk toegankelijk om er nieuwe woorden en betekenissen uit te halen. In de komende Van Dales zullen ook de omgangstaal en de huis-tuin-en-keukentaal van de Vlaming meer aandacht krijgen.

Ruud Hendrickx is de Vlaamse hoofdredacteur van de Grote Van Dale en taaladviseur bij de VRT.

e-mail: ruud.hendrickx@vrt.be

In stijl. Over registerbreuken in taal

KARL HENDRICKX

Recente onheilstijdingen melden ons het einde van de Nederlandse standaardtaal of zelfs van het Nederlands tout court. Het zou worden vervangen door een mix van allerlei dialectische, Engelse en anderstalige woorden, half vervoegde werkwoorden, afkortingen en emoticons. Daartegen kunnen we jeremiëren, maar misschien kunnen we ook extra inspanningen leveren om taalgebruikers een beter inzicht te bieden in de verschillende registers die onze (standaard)taal rijk is en vooral de daarbij behorende keuzes op het vlak van woordkeuze en schrijfstijl. Want daar wringt vaak het schoentje.

Taalverloedering

Sinds de publicatie van het boek *Het einde van de standaardtaal* van Van der Horst (2008) laait de discussie over de teloorgang van onze taal hoog op. De vrees voor en kruistocht tegen taalverloedering, taalverarming en een slechtere taalbeheersing van de jeugd is al langer aanwezig en is ook niet beperkt tot het Nederlands, zoals Van der Horst aantoont, maar met de opkomst van nieuwe media en communicatiemogelijkheden lijkt er toch een stroomversnelling te komen.

Ook uit ander onderzoek blijkt dat dit probleem bij heel wat taalgebruikers leeft. Zo bleek uit een enquête van de Nederlandse Taalunie in 2008 bij een vijfhonderdtal Nederlanders en een driehonderdtal Vlamingen dat het grote merendeel van de ondervraagden vond dat de overheid zich actiever met de taal mag bemoeien. Zowat alle ondervraagden vonden dat de overheid

zich met de taal van anderen moet bemoeien. Dat gold vooral voor het taalgebruik van ambtenaren en onderwijzend personeel, maar ook voor dat van artsen en juristen. Zomaar even 80 % van de Nederlanders en 73 % van de Vlamingen vonden dat de overheid moet bepalen wat de officiële grammatica is, terwijl resp. 62 % en 61 % ook vonden dat de overheid moet bepalen welke woorden goed Nederlands zijn en welke niet. De vraag naar normen, en dan vooral eenduidige normen, blijkt nog altijd zeer groot, zeker voor de domeinen die we traditioneel het meest associëren met de standaardtaal: het openbare leven en het onderwijs (Nederlandse Taalunie 2008:9).

Die conclusies worden wat genuanceerd, maar onrechtstreeks ook bevestigd in onderzoek van de Taalunie begin 2009 bij nagenoeg tweeduizend Nederlandse en Vlaamse scholieren (Nederlandse Taalunie 2009). Daaruit blijkt dat bijna alle jongeren in Nederland en Vlaanderen het belangrijk vinden om goed Nederlands te kunnen spreken en schrijven. Niet meteen een indicatie van taalverloedering bij de jeugd. De jongeren nuanceren wel meteen: ze vinden het ‘belangrijk’ of ‘heel belangrijk’ om goed Nederlands te schrijven voor een sollicitatiebrief of voor schoolwerk, en om dat te spreken tijdens een sollicitatiegesprek, maar tegelijk willen ze ook veel losser kunnen omgaan met hun taal als ze onder elkaar zijn, als ze sms'en of chatten.

Registergevoelig

De Nederlandse Taalunie, die het onderzoek samen met de Nationale Onderwijsraad en het onderwijsblad *Maks!* uitvoerde, concludeert uit die resultaten dat jongeren wel degelijk aandacht hebben voor hun taal, maar dat ze zich meer dan vorige generaties – en wellicht

door de veel uitgebreidere communicatiemiddelen waarover ze beschikken – bewust zijn van de verschillende functies en varianten van taalgebruik. Ze beseffen, aldus de Taalunie, het belang van taal niet alleen om een boodschap over te brengen, maar ook om iets – of jezelf – te verkopen. Tegelijk blijkt uit het onderzoek dat de jongeren ook graag degelijk Nederlands willen leren. Daarvoor vertrouwen ze – niet zo verwonderlijk – vooral op hun leraren.

Taal- en registerfouten

En net daar wringt het schoentje. Want om de verschillende varianten en registers van een taal goed en gepast te kunnen gebruiken, heb je wel degelijk een goede taalbeheersing nodig. Uit het onderzoek blijkt echter eveneens dat jongeren heel weinig taalfouten in teksten herkennen. En ook met dat registergevoel loopt het vaak mis, en dat geldt niet alleen voor jongeren. Want hoewel er heel wat geklaagd wordt over de vermeende stijging van het aantal taalfouten, is er mijns inziens zeker zoveel werk aan de winkel om taalgebruikers inzicht bij te brengen in het juiste gebruik van registers.

Hoi prof

Iedereen kent wel de ‘fouten’ in mailberichten. Niet alleen de klassieke tik- en taalfouten wekken daar ergernis, maar ook de registerfouten. Zowat elke leraar en docent hebben wel voorbeeldjes in hun mailbox van nietsvermoedende studenten die een vraag willen stellen en achteloos beginnen met *Hoi*. Maar ook volwassenen hebben moeite om de juiste toon en formulering te vinden. Een volwassen student met al een diploma op zak stuurde mij mails die systematisch begonnen met *Geachte prof*. Blijkbaar stoorde de combinatie van het formele *geachte* met de spreektaalige afkorting *prof* hem geenszins.

Het gaat hem mij daarbij helemaal niet over het feit dat er absoluut *geachte* in de aanhef zou moeten staan, wel om de merkwaardige combinatie van formele en informele registers. Blijkbaar geraken taalgebruikers die gewoon zijn mail voor informele communicatie met vrienden te gebruiken, of die vooral bloggen, chatten enz., in de war als ze datzelfde communicatiemiddel plots in een andere, meer formele context moeten gaan gebruiken.

Examen

Niet alleen het communicatiemiddel of de situationele context zorgt echter voor verwarring, ook de inhoud van de communicatie leidt soms bij taalgebruikers tot verwarring inzake de te kiezen formulering. Zo valt het mij steeds meer op hoe moeilijk studenten het op een schriftelijk examen hebben om hun persoonlijke mening over een onderwerp uit de cursus te geven en dat ook nog eens met argumenten te onderbouwen, zonder ofwel te vervallen in persoonlijke ontboezemingen met bijbehorende, informele en persoonlijk gekleurde taal, ofwel vast te blijven hangen aan een droge opsomming van ingestudeerde elementen uit de syllabus die zonder verdere inkleding of samenhang op papier worden afgerammeld.

Een mooi voorbeeld las ik in een recent examen, waar studenten rechten werd gevraagd op basis van de tijdens de colleges aangeerde elementen hun visie op een bepaalde stelling te geven en die te onderbouwen met argumenten. Een student schreef het volgende:

Ik kan mij goed vinden in dit standpunt, aangezien ik zelf ook nog jong ben. Het grootste probleem is dat de rechtstaal, vaktaal van juristen, een zeer (moeilijke) complexe taal is. De mensen spreken in het gewone leven een heel andere taal (omgangstaal). Een aantal van die kenmerken van de rechtstaal zijn [volgt een puntsgewijze opsomming, kb]. De taal van de jeugd maakt het er ook niet gemakkelijker op. De sms-taal, de msn-taal, ... gaat ook wel te ver. [...] Het is langs 2 kanten dat ze eraan moeten werken, zowel de jongeren hun tussentaal als de standaardtaal. Rechtstaal en standaardtaal is de taal die algemeen bruikbaar is in secundaire relaties.

Hier valt toch wel op dat de student in kwestie moeite heeft om een coherente en uniforme toon en stijl te hanteren. Van persoonlijk, eerder informeel taalgebruik (*ik kan me goed vinden*), verweven met meer formele woorden (*aangezien*), gaat het naar een onpersoonlijkere stijl (*een aantal kenmerken zijn*) om dan weer terug te keren naar een informele, zelfs bijna spreektaalige formulering (*het is langs 2 kanten dat ze eraan moeten werken*) om te eindigen met een zin die rechtstreeks uit de syllabus zou kunnen zijn overgenomen (*bruikbaar in secundaire relaties*). Een dergelijke manier van schrijven is geen uitzondering of alleenstaand geval, althans niet in

mijn ervaring. Het komt voor bij een niet-onbelangrijk deel van de studenten. Het is trouwens niet beperkt tot studenten, zoals blijkt uit een volgend voorbeeld.

Het gebruik van enig linnen is niet voorzien, maar wel verplichtend

Dat ook volwassenen met meer schrijfervaring, zelfs hoger opgeleiden, met dezelfde problemen worstelen, bleek mooi uit een huurovereenkomst met begeleidende uitleg die ik onlangs onder ogen kreeg. De eigenaar van een vakantiehuisje in Frankrijk, een boekhouder-fiscalist, had om zijn eigendom te verhuren een brief, huurovereenkomst en wat praktische wenken opgesteld. Hij had wel begrepen dat die drie documenten qua genre en stijl niet echt identiek zijn en wilde dus ook de gepaste toon in elk document hanteren. Voor de brief gaf dat o.m. de volgende sprekende passages:

Geachte Familie,

Wij hebben het genoeg U te melden dat wij U de verhuring hebben toegewezen van de VAKANTIEWONING nr. XX gelegen te... [...]

De eindreiniging dient door U zelf te geschieden.

Uiterlijk een week voor Uw vertrek worden U 2 sleutels overgeemaakt; met deze sleutel heeft U toegang via het hekje naast de parking en het huisje.

In het huisje zélf, in het midden van de keukentafel, zal U een tweede bosje sleutel en een afstandsbediening (voor de poort van de parking) en de armbandjes voor het zwembad aantreffen.

Bij het einde van Uw huurperiode deponert U, opnieuw in het midden van de tafel, de daar gevonden sleutels met de afstandsbediening en de armbandjes voor het zwembad en bij Uw terugkomst maakt U ons per aangetekende zending de eerste set van 2 sleutels terug over. [...]

Het gebruik van enig linnen is niet voorzien, maar wel verplichtend, met andere woorden: het is niet toegelaten de donsovertrekken als gewoon laken te gebruiken!

Het is duidelijk dat de eigenaar-verhuurder enige indruk wil maken en een formele brief wil schrijven, zodat de kandidaat-

huurder terdege beseft dat hij maar beter de eigendom kan respecteren. Het taalgebruik is zwaar en archaisch, staat vol met gallicismen en is uitermate gedetailleerd, op het kinderachtige af. Helemaal op het einde gaat de schrijver even uit de bocht als hij beseft dat het *verplichtende gebruik van enig linnen* misschien toch wat te abstract klinkt. Daar hoort een niet mis te verstane parafrasering bij in een ander register, dat meteen ook veel beter de boodschap overbrengt.

Het gebruik van een dergelijke passieve en onpersoonlijke stijl om huis-, tuin- en keukenzaken zoals het terugleggen van sleutels te regelen, is een mooi voorbeeld van onaangepaste stijl- en registerkeuze.

Bovendien krijg je strikt genomen allerlei erg vreemde betekenissen: het gebruik van linnen is niet voorzien maar wel verplicht? Als *het gebruik* überhaupt niet *voorzien* is, hoe zou het dan wel verplicht kunnen zijn? Uiteraard wil de schrijver gewoon zeggen dat er geen lakens ter beschikking staan, maar dat je die wel moet gebruiken en dus zelf moet meebrengen. Ook erg bizar is het verbod om *donsovertrekken* te gebruiken als *lakens*. Strikt genomen heeft een *donsovertrek* immers net dezelfde functie als een laken. De schrijver verwijst ongetwijfeld naar de *donsdekens* zelf, die je niet zomaar, zonder enige bescherming, als beddengoed mag gebruiken. De drang om te imponeren en de onbekwaamheid om daarvoor het juiste register te kiezen leiden dus zelfs tot inhoudelijke miskleunen.

De huisjes liggen rug aan rug en zij op zij

De eigenaar stuurde echter niet alleen het contract met begeleidende brief op, maar ook een ongetiteld document met allerlei praktische en toeristische wenken. Ook hier probeert de schrijver krampachtig de juiste toon en stijl te vinden om zijn enthousiasme voor zijn vakantiehuisje en de streek waarin het gelegen is te laten zien. De tekst begint dan ook – zoals gezegd zonder titel – met de zin ‘*In feite was de belangstelling voor XX gebaseerd op een persoonlijke ervaring uit het verleden*’. Iemand anders zijn toekomstige ervaring was natuurlijk moeilijker geweest. De tekst gaat verder in een enthousiaste, lichtjes bemoederende toon:

Toch verdient het aanbeveling pantoffels te voorzien: de zon bakt het strand op bepaalde plaatsen heet en als je kind een strandspel speelt op het droge, hete zand, moet het leuk blijven. [...] De zeer kleine afhelling van de zee heeft als voordeel dat

je je kind gerust tot zowat 20 meter waterinwaarts mag zien stappen, alvorens je enige bedenking dient te maken: een ogenblik van onoplettendheid wordt niet onmiddellijk nefast. In zee zelf zijn er nog steeds veel kleinere visjes en boeiend blijven de pakpogingen; succes hierbij is niet gegarandeerd want snel zijn die visjes wel.

In plaats van zakelijk een rijtje tips en kenmerken van de streek en het vakantiedomein te geven, krijgen we dus een erg persoonlijk getint relaas van zo maar eventjes vijftien bladzijden voorgeschoteld, in doorlopende tekst zonder enige titel ertussen. De tekst bevat nuttige weetjes en tips en is dus vaker bruikbaar, maar met wat minder persoonlijke context had het ook gekund. Nog een laatste passage:

Misschien hebben jullie een vergelijkbare ervaring maar als je (zeker met meerdere kinderen) op reis gaat, stond je voor een dilemma: of je vertrok met een enorm pak bagage, of je moest je ergens gaan beperken. Het is binnen deze filosofie en ervaring dat wij zeer doelbewust gepoogd hebben om hieraan te voldoen [volgt een opsomming van wat er in de vakantiewoning beschikbaar is, kh].

Alweer zeer doelbewust werd de uitrusting van glazen en tassen hoegenaamd niet beperkt gehouden: vaak hebben wij er ons zelf aan geërgerd dat je in een vakantiehuisje slechts borden en bestekken kreeg in een zeer beperkte mate; in jullie huisje is een ruim aanbod van bestek en borden voorzien, zodat jullie niet al te dikwijls weer een afwasje moeten organiseren.

Het enthousiasme en de bezorgde toon worden soms bijna ontroerend, maar tegelijk ook lachwekkend, door de combinatie van de vrij triviale boodschap, die nu eens in lange ambtelijke en passieve zinnen wordt verwoord (*de uitrusting werd niet beperkt gehouden, er is een aanbod voorzien*), en dan weer in informele en persoonlijke stukjes (*een afwasje organiseren*).

Evenwichtsoefening

Misschien kun je opwerpen dat de schrijver in kwestie een klungelaar is, of het goed bedoelt, maar niet beter weet. Dat is wellicht zo, maar zijn beroep (zaakvoerder van een middelgroot fiscaal advieskantoor) laat toch vermoeden dat hij enige opleiding genoten heeft. Waarom schrijft iemand dan zulke teksten? Uit beide documenten blijkt duidelijk dat de schrijver beseft dat ze tot

verschillende genres behoren en dus een verschillende stijl en formulering moeten uitstralen. Hij slaagt er echter niet in het juiste evenwicht te bereiken binnen die registers en vervalt in uitersten. De brief en het contract klinken zo stijf, archaïsch en gezocht dat het bijna lachwekkend wordt; de praktische wenken worden al evenzeer lachwekkend door de persoonlijke ontboezemingen en evidente goede raadgevingen, die nu eens heel informeel en dan weer heel plechtig worden geformuleerd.

Ook deze schrijver, net als de student van het stukje erboven, heeft behoefte aan een betere registerbeheersing. Hij maakt amper spel- en grammaticafouten, zijn woordenschat is misschien niet vrij van de 'klassieke' taalfouten (die daardoor voor sommigen gewoon aanvaardbaar zijn), maar is best wel rijk en uitgebreid, maar de keuzes en combinaties die hij maakt, leiden tot een onevenwichtige, overdreven formulering die – net als bij elke overdrijving – lachwekkend wordt. Hij heeft dus een beter inzicht nodig in de kenmerken van beide genres en de bijbehorende keuzes qua formulering.

Daaraan kan nog heel wat aandacht worden besteed binnen het onderwijs en andere opleidingen. Initiatieven als cursussen academisch schrijven aan universiteiten om studenten te leren de typische kenmerken van een goede academische schrijfstijl aan te leren, zijn alvast hoopgevend. Studenten op basis van één onderwerp verschillende tekstgenres laten produceren (een verslag, een brief, een reclametekst) en hen zo laten inzien dat dezelfde inhoud naar gelang van de situatie en het communicatiedoel heel anders verwoord kan worden, is een andere strategie.

Literatuur

Nederlandse Taalunie (2008), *Taalpeil 2008. Burger – taal – overheid*. Beschikbaar op www.taaluniversum.org

Nederlandse Taalunie (2009), 'Taalfouten op school, so what?' en 'Aan de jongeren zal het niet liggen'. In: *De Standaard*, 28 april 2009.

Van der Horst, J., *Het einde van de standaardtaal*, Amsterdam, Meulenhoff, 2008.

Karl Hendrickx is taaladviseur bij het Rekenhof en docent rechtstaalbeheersing aan de Universiteit Antwerpen.

e-mail: HendrickxK@cckrek.be

Te boek

Sms- en msn-taal

FILIP DEVOS

Taalpublicist Wim Daniëls wijdt een nieuw boekje aan sms- en msn-taal. Sms'jes (short message service of korteberichten-dienst) worden via de mobiele telefoon verstuurd, en msn'en (Microsoft network) gebeurt via de computer. In beide gevallen gaat het om een vorm van 'kort schrijven', en dat heeft aanleiding gegeven tot het ontstaan van aparte talen: de sms- en msn-taal. En die talen worden vooral door jongeren gebruikt. Daniëls noemt ze 'twee geschréven jongerentaalvarianten'.

Aan de inventarisering van sms-taal zijn al heel wat publicaties gewijd (zie onder meer www.smstaal.nl). Zo verscheen vorig jaar van Rik Boey het sms-zakwoordenboek (zie *Over taal*, nr. 4, 2008) en Daniëls zelf publiceerde al enkele *Drop je lyrics*-woordenboekjes (zie *Over taal*, nr. 5, 2007).

Nieuw en interessant is dat Daniëls in *SMS & MSN*, na een inleiding waarin hij zijn verhaal mooi kadert binnen de jongerentaal in het algemeen, enkele systematische kenmerken van sms-taal geeft. 'Voor het schrijven van (korte) sms-berichtjes zijn allerlei schrijfwijzen bedacht', aldus Daniëls, en hij noemt de veertien belangrijkste:

- gestripte zinnen: het weglaten van functiewoorden (vb. *fantastisch gisteren* voor *het was fantastisch gisteren*);
- lettero's: woorden of lettercombinaties samengesteld uit de eerste letter van een reeks woorden (vb. *vlek* = *veel liefs en kusjes*); het betreft een soort van nieuwe afkortingen, die hoofdzakelijk in hoofdletters worden geschreven (vb. *EN* = *echt niet*; *IWeHN* = *ik weet het niet*). Daniëls geeft hier een hele rits voorbeelden van Nederlandse en Engelse lettero's;
- shortjes of klinkerloze woorden (vb. *Zlln we vuvnd nr de bscp gn?*) zijn zeer gebruikelijk, zolang het woordbegrip er natuurlijk niet onder lijdt: *m* voor *oom* kan dus niet;
- aaneentjes: het aan elkaar schrijven van woorden (vb. *kweenie* = *ik weet het niet*). Dat kenden we al in het Middelnederlands, merkt Daniëls op: *vindese* (= *vind je ze*) is pure sms-taal. Ook in kinderschrijftaal en in de Klassieke Oudheid vinden we het verschijnsel van het spateloze schrijven;
- drielets: van elk woord de eerste drie letters nemen (vb. *moe hui mak* = *moet huiswerk maken*);
- nieuwlets: nieuwe korte woorden (vb. *pesje* voor *pesterig sms'je*);
- omlets: kiezen voor alternatieven bij de functie 'woorden aanvullen' op de mobiele telefoon (vb. *bruid* voor *brood*);

- cijfers en letters (vb. *van8* = *vannacht*; *4u* = *for you*; *fst 44* = *feest vieren*);
- neems: het gebruik van namen in plaats van woorden (vb. *Pisa* = *ik kan niet meer op mijn benen staan*);
- retro-x: de letter *x* is weer helemaal in (vb. *strx* = *straks*; *nix* = *niks*);
- leestekenloos: in sms-taal worden interpunctietekens vaak weggelaten (vb. *hoestie* = *hoe is het?*);
- smileys (☺ = 'ik ben blij' of €-(= 'ik ben platzak') en kontikons (smileys die iets met het woord *kont* te maken hebben (vb. (...13...) = 'een pechkont');
- sms-berichten met beurs- en sportjargon (vb. *ace* = 'ik heb een goede prestatie geleverd bij een tentamen'; *goal* = 'ik heb een goede indruk achtergelaten, denk ik');
- duo's: woorden of letters die zichzelf herhalen (vb. *bb* = *byebye*).

Daniëls gaat verder kort in op sms-etiquette (1. Reageer snel; 2. Sms bij voorkeur niet in hoofdletters; 3. Gebruik geen of weinig uitroeptekens; 4. Maak het berichtje niet te cryptisch; 5. Pest nooit; 6. Breng negatieve boodschappen niet per sms, maar persoonlijk over) en op msn-taal of chattaal. Msn is 'vooral opzichtig versierd' omdat er niet de ruimtelijke beperking van 160 tekens is die sms'jes wel kennen. Hij noemt er een twaalfal kenmerken van, zoals de spelling *g* in plaats van *ch* (vb. *egt* = *echt*) of *eau* ipv *o* (vb. *feauteaus* = *foto's*). De gevolgen van dit alles voor het Nederlands vat hij samen met 'no worries'.

Een zeer vlot geschreven en bevattelijk boekje over recente variëteiten van het Nederlands. Handig is ook het echte pocketformaat (9 bij 12 cm).

Wim Daniëls, *SMS & MSN. Hoest begonnuh? Hoe sgrifjut? Ist errug?* Houten: Prisma woordenboeken en taaluitgaven, 2009, ISBN 978 90 491 0052 0, 155 blz., (slegs) 5 euro.

Te boek

Vieze woorden gebundeld

NATALIE HULSEN

Aarsjodelen, beschuitlul, camseks, dildoslet ... Krijgt u bij het lezen van deze woorden het schaamrood op de wangen? Dan kunt u uzelf beter niet het *Woordenboek van platte taal* cadeau doen. In dit werk verzamelen auteurs Heidi Aalbrecht en Pyter

Wagenaar immers 'woorden en uitdrukkingen die u niet zomaar kunt gebruiken, omdat ze niet door iedereen, in elk gezelschap of in elke situatie worden geaccepteerd'. Woorden die u dus het best niet op uw werk, maar wel in intieme kring kunt gebruiken. Tot die zogenaamde 'platte taal' behoren ook scheldwoorden, verwensingen en krachttermen. En uiteraard taal in de taboesfeer, zoals woorden voor seks – waarvan u hierboven al een staaltje meekreeg – drank, misdaad en dood. Ter illustratie nog een greep uit deze 'platte' woorden: *papenlul* ('scheldwoord voor een rooms-katholiek'), *loop naar de ratsmodee* ('loop naar de bliksem'), *koetsierscognac* ('slechte cognac'), *menotten* ('handboeien'), *peigeren* ('doodgaan').

Naast dit ietwat 'hardere' segment van het woordenboek staan er ook heel wat milder klinkende woorden in, zoals *dranklucht*, *boodschappenwagentje*, *ijdelruit*, *klaagcultuur*, *bierbuik*, *hondenleven* en *doemdenker*. Vraag is in welke mate dit echt 'platte' (i.e. 'niet in alle gevallen, overal en in alle gezelschappen bruikbaar') woorden zijn. Toch wel een beetje vreemd dat de auteurs ook dit soort woorden hebben opgenomen.

Ondanks deze bedenkingen is het *Woordenboek van platte taal* een erg mooi en duidelijk opgebouwd werk. Wie het boek in handen krijgt, wordt meteen 'verleid' door de prachtige cover van kunstenaar Jacques Tange. Speciaal voor deze bundel ontwierp hij een vulps getekend alfabet dat het hele boek door niet aan je aandacht ontsnapt. Zo wordt elk nieuw letterdeel voorafgegaan door een paginagrote, erotisch aandoende kleurschildering. Verder ziet het er allemaal net zo uit als een 'gewoon' woordenboek. De auteurs kennen duidelijk

hun vak, en dat kan ook niet anders, want allebei zijn ze voormalige Van Dale-redacteuren.

Er staan ongeveer 5200 lemma's in het woordenboek, telkens met de nodige grammaticale en etymologische informatie bij elk trefwoord. Ook vaste verbindingen worden opgenomen, en citaten moeten het gebruik van het woord illustreren.

Een leuk extraatje zijn de 33 kaderteksten, waarin onderwerpen als *auto*, *bordeel*, *drinken*, *seks*, *uitwerpselen* enz. verder worden uitgediept. Verbanden en overeenkomsten tussen betekenisverwante woorden worden in deze speciale kaders geduid. Zo kom je bijvoorbeeld te weten dat het woord *bordeel* afgeleid is van het Franse *borde*, dat oorspronkelijk 'krot, hut' betekende. Je krijgt ook meteen een heleboel alternatieven voorgeschoteld, zoals *sekshuis*, *pesthol*, of de veel verhullende omschrijvingen *massagesalon* en *huis van plezier*.

Helemaal achteraan in het woordenboek staan thematische verzamelingen opgesomd. Daarin worden alle betekenisverwante woorden per thema gerangschikt. De thema's die aan bod komen gaan van 'auto' over 'bedriegen' en 'homo' tot 'neuken', 'speeltje' en 'zeuren'. Een handig instrument om bijvoorbeeld snel een reeks synoniemen terug te vinden.

Bij het woordenboek hoort ook een website: www.plattetaal.nl. Naast een definitie van platte taal en een voorbeeldfragment uit het woordenboek vind je er een lijst met alle oorspronkelijke, volledige citaten met bronvermelding. Die bronnen zijn namelijk – voor de leesbaarheid – niet in het woordenboek zelf opgenomen. Bovendien zijn de citaten zelf in het woordenboek soms ingekort of is de spelling ervan aangepast.

Het *Woordenboek van platte taal* is een beeldige verzameling van vieze, maar vooral ook doodgevone woorden. Dus misschien toch een leuk cadeau-idee?!

H. Aalbrecht, P. Wagenaar, *Woordenboek van platte taal*. 's-Gravenhage: Uitgeverij BZZTôH, 2007, ISBN 978 90 453 0513 4, 336 blz., 19,50 euro.

Te boek

Een bron van woorden

FILIP DEVOS

Na vierendertig jaar dienst nam Fons Moerdijk in mei van dit jaar afscheid van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL). Moerdijk, in 1944 geboren in het Brabantse Roosendaal, studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde in Nijmegen. In 1975 werd hij in Leiden (‘het magisch centrum van de Nederlandse wetenschappelijke lexicografie’) aspirant-redacteur van het *Woordenboek der Nederlandse taal* (WNT). In 1990 werd hij hoofdredacteur van dat woordenboek, dat in 1998 (na 147 jaar) voltooid werd. Ook verzorgde hij de Aanvullingen op het WNT. Kort na de voltooiing van het grootste woordenboek ter wereld zette Moerdijk een nieuw project op het getouw: in 1999 ging het *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW)-project van start, een project dat een online (corpusgebaseerd) wetenschappelijk woordenboek van de eigentijdse standaardtaal in Nederland en België wil maken en dat tot 2018 zal lopen. Eind dit jaar zou een eerste versie online beschikbaar moeten zijn. De publicatie vindt modulair plaats, afhankelijk van afgewerkte artikelen of delen daarvan. Moerdijk was vanaf 2000 ook bijzonder hoogleraar Nederlandse lexicografie aan de Universiteit van Amsterdam. Bekend zijn vooral zijn wetenschappelijke bijdragen rond metonymie.

Bij zijn afscheid van het INL kreeg Moerdijk van een vijftigtal vrienden en collega’s een vuistdikke feestbundel aangeboden. De 42 bijdragen in deze bundel (naast een kort voorwoord, een bibliografie en een curriculum vitae van de gevierde) zijn onderverdeeld in 7 categorieën: Lexicografie en woordenboeken, Lexicografie en het ANW, Lexicologie en taaltechnologie, Woorden en uitdrukkingen, Morfologie, Taalkunde algemeen en Dialectologie. Heel wat aandacht gaat er natuurlijk naar het *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW), met een vijftal bijdragen van medewerkers van het INL. Het ANW wordt een ‘revolutionair woordenboek’, aldus Egbert Beijk. Dat komt door de belangrijkste

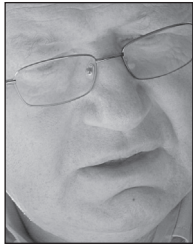
semantische informaticacategorie erin, het zogenaamde semagram. Moerdijk omschreef dat ooit als ‘de weergave van kennisgegevens die met een woord te verbinden zijn, in een frame met ‘slots’ en ‘fillers’’. Een semagram geeft als het ware de conceptuele structuur die met een woordvorm verbonden is. Zo heeft *december* als ‘contextanten’ onder meer ‘kerst’, ‘koud’ en ‘sneeuw’. Het semagram van *koe* vermeldt zaken als ‘Kleur’, ‘Geluid’, ‘Bouw’ of ‘Functie of doel’ (‘geeft melk en zorgt na de slacht voor vlees’). Uitkijken is het ook naar de labeling van Belgisch Nederlands en Nederlands Nederlands in het ANW. ‘Het ANW wil met een nieuwe manier van labelen recht doen aan beide standaardvariëteiten: niet alleen wat Belgisch is, maar ook wat typisch is voor het Nederlands in Nederland moet als zodanig gelabeld worden,’ aldus ANW-redacteur Lut Colman. Op basis van eerste (corpusgebaseerde) bevindingen komt ze tot de constatering dat ruim 9% van de woordenschat specifiek is voor een van beide standaardvariëteiten, en dat is heel wat meer dan tot nu gedacht werd. Het wordt dus uitkijken naar wat zich inderdaad als een revolutionair woordenboek aandient.

Fons verborum (‘bron van woorden’) kreeg de feestbundel als naam mee. Beter hadden de samenstellers deze feestbundel niet kunnen titelen.

Egbert Beijk, Lut Colman, Marianne Göbel, Frans Heyvaert, Tanneke Schoonheim, Rob Tempelaars en Vivien Waszink (red.), *Fons verborum. Feestbundel voor prof. dr. A.M.F.J. (Fons) Moerdijk, aangeboden door vrienden en collega’s bij zijn afscheid van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie*. Leiden: Instituut voor Nederlandse Lexicologie/Amsterdam: Gopher, 2009, ISBN 978 90 511 79655 1, 529 blz., 34,90 euro.

Papadum op een bedje van sassafirras

HUGO BROUCKAERT

Onlangs werd bij ons een reclamecampagne gevoerd voor de aardappel, met als slogan: 'De aardappel: een knol met potentie'. Dat noem ik nu eens boerse lagelandenambiance. Vergelijk dat met enkele Franse namen voor de aardappel: *Franceline*, *Corne de Gatte*, *Belle de Fontenay*. Dat is toch om met je Vlaamse naam onder de grond te krui- pen van schaamte, naast de bovengenoemde knol?

Ik moet onmiddellijk erkennen dat het in Nederland nog erger is. Ooit stond ik in Utrecht voor de etalage van een slager die op dat ogenblik twee producten in de aanbieding had : sudderlappen en worstvulling. Klinkt nauwelijks eetbaar. In Frankrijk koop je voor hetzelfde geld *gésiers de canard confits comme chez Titine*.

De Franse taal in de keuken is me altijd dierbaar geweest en in het licht van wat voorafgaat, verbaast het me niet dat Marie-Antoinette haar kapsel versierde met aardappelbloesems.

Weet u hoe onze potten en pannen heten in het Frans? *Sauteuses* en *cocottes*. Dat zijn ook benamingen voor de zinnenprikkelende straatmadelieven uit de boeken van Simenon en de Franse film noir. En kent u het Franse woord voor succulente stukjes beenmerg? *Amourettes*. Voilà.

Een gebakje mag dan nog *misérable* heten en ik neem er een macabere champignon als *trompette de la mort* en scatologische kazen als *crotte du diable* of *crottin de Chavignol* nog bij. Bij zoveel Franse charme laat het me koud hoe die dingen in het Nederlands heten. Op een paardenvijg of een konijnenkeutel min of meer komt het niet aan.

Helaas, waarde collega *gourmet*, de Franse taal komt door het moderne culinaire geweld ernstig in de verdrukking. Het is tegenwoordig alom cutten, blenden en steamen. Hier en daar valt er nog een term als *fleur de sel*, maar de gourmet is een foodie geworden die in een trendy restaurant broccoli eet in de vorm van een lolly. Een foodie met een lolly. De verkleuring aan tafel.

Het Engels is nog niet zo lang aan zijn destructieve opgang begonnen en moet alweer wijken voor een nieuwe trend: het exotisme. Ik heb een modern kookboek gekocht met wat de auteurs eenvoudige recepten noemen. Weet u wat u onder meer nodig hebt voor een komkommerslaatje? 190 g mirin, 20 g teryakimarinade, 15 g wasabi en 1 eetlepel hijiki. En durft u bij de kruidenier op de hoek met 1 uitgestreken gezicht 1 afgestreken eetlepel ras-el-hanout te vragen?

Toch moet je met je tijd mee en daar hoort een restaurantbezoek bij. Ik neem de kaart en laat mijn vinger glijden over de agar agar, de kesari kheer en de topinamboer. Plots valt mijn oog op bloedworst. Iets dat ik ken! Even later ligt op mijn bord een flinterdun schijfje bloedworst op een lauwe gemarineerde colchesteroester met een guacamole van tomaat.

Uiteindelijk past een mens zich aan en ik heb zelfs een paar zinnnetjes uit het hoofd geleerd waarmee ik mijn gezelschap kan overdonderen. Ik geef er u eentje cadeau, dat past bij het nuttigen van wat er oorspronkelijk uitgezien moet hebben als biefstuk: 'Niet slecht, maar geen steak is zo lekker als de wagyu beef met limoen en wasabi bij Tetsuya Wakuda in Sydney, ongeveer halfweg Kent Street'.

In de stilte die daarop volgt, hoor je alleen nog het zachte tikken van een mes op de rand van een bord.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Schrijf je een apostrof of een koppelteken?

1. a) tv'loos
b) tv-loos
2. a) IT'er
b) IT'er
3. a) ge'i-bankierd
b) ge-i-bankierd
4. a) maffia-achtig
b) maffia'achtig

II. Welk woord is correct gespeld?

1. a) délégeetje
b) délégueetje
c) délegeetje
d) délegueetje
2. a) lollytje
b) lollietje
c) lolly'tje
d) lollie'tje
3. a) Nieuw-Grieks
b) Nieuwgrieks
c) nieuw-Grieks
d) nieuwgrieks
4. a) hoovercraft
b) hoeverkraft
c) hovercraft
d) hoevercraft
5. a) ramanas
b) ramenás
c) rammenas
d) rammanas

III. Rijg de woorden aan elkaar

1. brood man
2. zee werk
3. storm lijn
4. draad draad
5. stem steel
6. front olie

IV. Zoek het beroep in de onderstaande anagrammen

1. K. Kraakrand - Brest
2. R. Gommer - Leest
3. Gina Mus - Reet
4. K. Kammer - Polen
5. Rita Julis - Ronse
6. Leen Slot - Peer

V. Welk woord wordt hier omschreven?

1. dek op de bovenkant van de kajuit
a) roefdek
b) awningdek
c) lidodek
2. snoeien tot op de hoofdtakken
a) prolaberén
b) collaberén
c) kandelaberén
3. klos waarom garen wordt gewonden voor het breien van netten
a) simplankje
b) inslagspoel
c) rolklos
4. tegen afbraakprijzen verkopen
a) bensjen
b) mansjen
c) ramsjen
5. voorlopig ontvangbewijs
a) cognossement
b) renversaál
c) talon
6. volksmuziek van Franstalige Amerikanen langs de Mississippi
a) zydeco
b) basuco
c) guanaco

VI. Duid het juist gespelde meervoud aan

1. a) queries
b) query's
2. a) cd-rom's
b) cd-roms
3. a) advocaat-generaals
b) advocaten-generaal
4. a) jockeys
b) jockey's

OPLOSSINGEN

I. 1a / 2b / 3b / 4a
II. 1a / 2c / 3a / 4c / 5b / 6a
III. 1. dranken / 2. benen / 3. front / 4. ijzer / 5. vork / 6. lijn
IV. 1. brandkastmaker / 2. orgelstemmer / 3. magnetiseur / 4. klompemaker / 5. reistourndiist / 6. toneelspeler
V. 1a / 2b / 3b / 4a